

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра адміністративного, господарського права та фінансово-
економічної безпеки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 081 «Право»

**Тема: «Етика та юридична відповідальність народних депутатів за
порушення професійного спілкування»**

Завідувач кафедри _____ д.ю.н., доцент Гаруст Ю. В.
(підпис)

Керівник проекту _____ д. ю. н., доцент Кобзева Т. А.
(підпис)

Виконавець
студент групи Ю.мз-91с _____ канд. філол. наук Куліш В. С.
(підпис)

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ	7
1.1 Поняття професійного спілкування.....	7
1.2 Вимоги та ключові засади професійного спілкування.....	15
1.3 Забезпечення контролю над дотриманням норм професійного спілкування.....	24
РОЗДІЛ 2. Правовий статус етичної поведінки народних депутатів ...	28
2.1 Загальна характеристика поняття депутатської етики.....	28
2.2 Статус народного депутата та основні вимоги до діяльності.....	37
2.3 Юридична відповідальність народних депутатів за порушення етики професійного спілкування.....	43
РОЗДІЛ 3. Міжнародний досвід щодо застосування кодексів поведінки парламентів та перспективи розвитку та впровадження цих норм в український парламент	58
3.1 Міжнародний досвід застосування та впровадження кодексу етичної поведінки членів парламенту.....	58
3.2 Перспективні напрямки розвитку та впровадження кодексу етики народних депутатів в Україні.....	67
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дотримання етики професійного спілкування є одним з ключових моментів професійної комунікації взагалі та політичної зокрема. Народний депутат, як обранець народу повинен уособлювати в собі всі ті позитивні якості, які є ключовими у створенні іміджу дієвого, законослухняного громадського діяча, що ставить собі за мету слугуванню українському народу. На сьогодні, з розвитком ЗМІ та інших медійних просторів, такі поняття як імідж, медійна персона, контент, стиль не завжди пов'язані лише з діячами мистецтва. Все більш і більше нових фахівців з'являються у сфері політичної комунікації, які і формують відповідний імідж, контент для політичних діячів. Такі тенденції не можна охарактеризувати як позитивні чи негативні, але вони є такі, що стали невід'ємною складовою нашого уявлення про українську політику взагалі та народних депутатів зокрема. Наше розуміння та довіра до політичних діячів на сьогодні формується під впливом не лише дій та вчинків але й ступенем висвітлення цих подій в ЗМІ. І тут ключовим моментом, що впливає на квоту довіри від громадян та формування уявлення про того чи іншого політика стає необхідність залучення таких понять як професійне спілкування, професійна компетенція та професійна етика.

Очевидно, що етика професійного спілкування відіграє велику роль у діяльності політиків. Дотримання норм спілкування дозволить парламентаріям демонструвати високі стандарти етики відповідно до важливості суспільного інтересу, особливо в тому, що стосується виконавчої влади, запобігати і карати конкретні випадки неетичної поведінки парламентаріїв в більш широкому контексті в рамках запобігання і боротьбі з корупцією, підвищити рівень довіри суспільства до демократичної політичної системи в цілому, та особливо до окремих її членів.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує питання юридичної відповідальності за порушення етики професійного спілкування. Українська

політична та законодавча система характеризується постійними змінами у нормативно-правовій базі, тому згідно з останніми змінами Конституції України, а саме статті 80 (народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп)[19], актуальним є комплексний аналіз норм етичної поведінки народних депутатів та виокремлення юридичної відповідальності за їх порушення.

Ступінь розробленості теми в науці. Питання правової культури, етичних та правових норм, правовий статус політика широко висвітлювалися у роботах вітчизняних науковців таких як Адельсеїтова А. Б [1], Битяк Ю. П [4], Динник І. П. [7], Краснова М. А. [9] , Іншин М. І [12], Павленко І. [29], Шаповала В. М. [9], Шемшученка Ю. С. [50], Ющика О. І. [51] та інших.

Науково-теоретичною базою цієї кваліфікаційної роботи слугували праці таких зарубіжних вчених з політичної комунікації та етики, як E. Kioumi Political Communication, the Media & the “Creation” of a Leader [63], J. Blumler, M. Gurevitch “Americanization” Reconsidered: U.K.–U.S. [54], W. L. Bennett, R. Entman Mediated Politics: An Introduction [53], J. Blumler, D. Kavanagh. The Third Age of Political Communication: Influences and Features [55].

Окремо слід вказати українські нормативно-правові акти, що стали основними для визначення ключових засад регулювання етичної поведінки народних депутатів, а саме Закон України про статус народного депутата [40], Закон України про запобігання корупції [35], Наказ про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [36]. Говорячи про міжнародний досвід дотримання норм етичної поведінки, то ключовими документами для дослідження були: Кодекс поведінки членів парламентської асамблеї ради Європи [59], Кодекс поведінки палати громад Сполученого Королівства [58], Кодекс поведінки парламенського персоналу та Парламентська етика. Порівняльний аналіз [61].

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі проведеного наукового дослідження проаналізувати питання юридичної відповідальності за порушення етичного спілкування народними депутатами України. У відповідності до такої мети були сформовані наступні **завдання**:

- виокремити та дослідити питання професійного спілкування, основних вимог до нього, ключових засад та принципів порушення;
- охарактеризувати поняття депутатської етики;
- визначити статус народного депутата;
- виокремити основні види юридичної відповідальності за порушення етики професійного спілкування;
- проаналізувати міжнародний досвід кодифікації норм та вимог до етичної поведінки політиків;
- визначити основні перспективні напрямки впровадження кодексу етичної поведінки в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність етично-правових норм, які застосовуються під час діяльності народних депутатів України.

Предметом дослідження слугує національне законодавство, зарубіжне законодавство та наукові розробки, щодо діяльності народних депутатів та юридичної відповідальності за порушення норм етичної поведінки.

Методологія дослідження. Методи дослідження були обрані з урахуванням мети та основних завдань дослідження та стосувалися, насамперед таких:

- метод системного аналізу для виокремлення основних положень статусу народного депутата та юридичної відповідальності за порушення етики професійного спілкування;
- логіко-семантичний та діалектичний методи використовувалися для визначення понять професійного спілкування, вимоги до професійного спілкування, професійна компетенція та інших;

- порівняльно-правовий метод використовувався для порівняння досвіду введення кодифікації етичної поведінки в таких країнах як Німеччина, Сполучене Королівство, Франція з Україною;

- аналітичний метод використовувався для узагальнення та визначення перспективного плану розвитку кодифікації етичної поведінки в Україні;

- метод узагальнення надав можливість узагальнити основні напрямки дослідження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані не лише у подальших теоретичних розробках як філологічних так і правничих питань, що були окреслені в роботі, а також у можливості залучення окремих результатів у розробку пропозицій до правових актів.

Апробація результатів дослідження. Апробація була здійснена:

- на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування правової системи в контексті Євроінтеграційних процесів», СумДУ, ННІ Права 2020 р.

- у фаховому Науково-практичному юридичному журналі «Правові горизонти».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня «Магістр» складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів до них, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

1.1 Поняття професійного спілкування

Термін професійне спілкування позначає різні форми розмови, слухання, письма та реагування, що здійснюються як на робочому місці, так і за його межами, особисто або в електронній формі. Від зустрічей та презентацій, нагадувань та електронних листів до маркетингових матеріалів та річних звітів, у діловому спілкуванні важливо дотримуватися професійного, офіційного, цивільного тону, щоб справити найкраще враження на вашу аудиторію, незалежно від того, чи є її членами ваші колеги, керівники чи клієнти. Професійне спілкування має відповідати основним вимогам комунікації в сфері якої воно використовується. Окрім цього важливою умовою такого спілкування є відповідність комуніканта професійній компетентності.

Відповідно до Штики Л. Г. професійна компетентність – розглядається як основна складова професіоналізму, що відповідає двом значенням: 1) відповідає достатньому ступеню та вимогам посади; 2) поведінкова характеристика успішного виконання конкретного виду роботи (у межах компетентнісного підходу). Перше значення (англ. аналог – competence) насамперед пов'язане з характеристикою обсягу необхідних знань, умінь, досвіду відповідно до посади та використовується для позначення рівня професійної кваліфікації працівника. Друге значення (англ. аналог – competency) поняття відповідає операційній характеристиці професійної спроможності, що проявляється у здатності виконувати конкретний вид роботи. Така здатність та характеристика працівника визначається на основі спостереження за ним [9]. Ця понятійна інновація дає змогу виявити об'єктивні принципові відмінності між людиною, яка засвоїла комплекс

знань, умінь, навичок (пройшла професійну підготовку), і є професіоналом, який формується в контексті конкретної трудової діяльності. На практиці таке значення поняття професійної компетентності застосовується під час розроблення вимог до професійної поведінки (для організації в цілому, для посади, для виду робіт), а також для оцінювання професіоналізму, професійної спроможності працівника в системі управління персоналом.

Однією з ознак професійної компетентності є можливість до ведення політичної комунікації на різних рівнях та відтворення професіоналізму управлінської діяльності, що представляє собою сукупність теоретичних, спеціальних управлінських і психологічних знань, умінь і навичок, якими має володіти керівник на будь-якому рівні та у будь-якій ланці суспільного управління для ефективного його здійснення та оперативних корекцій відповідно до обставин та зовнішніх викликів.

Політична комунікація і методи політичного маркетингу на сьогодні є важливою частиною будь-якої політичної кампанії на національному або місцевому рівні в більшості сучасних західних демократій. Вплив громадської думки - основна мета будь-якої політичної комунікаційної кампанії. З огляду на той факт, що ЗМІ є основним джерелом інформації для більшості населення, вони відіграють вирішальну роль в більшості кампаній, особливо на національному рівні.

Політична комунікація є одним з найважливіших елементів для політиків і політичних партій. Радники з політичних комунікацій відіграють важливу роль в ефективному лідерстві в сучасній демократичній країні. Це факт, що більшість політичних діячів на національному або місцевому рівні постійно консультуються з компаніями, що займаються політичними комунікаціями, які, в свою чергу, розробляють стратегії, засновані на потребах людини або партії. З огляду на швидкість проникнення ЗМІ, особливо телебачення, їх важливість повинна бути очевидна для радників з політичних комунікацій.

Зв'язок між ЗМІ та політичної комунікацією набагато більш очевидний в період виборів, коли вся увага зосереджена на політиках, політичних партіях, їх позиціях і діях. Однак, як правило, крім виборчих періодів, ЗМІ можуть просувати, створювати і навіть руйнувати профіль лідера і / або політику уряду. Політичну комунікацію можна охарактеризувати як недавнє явище. Політики в усьому світі завжди мали свого роду консультантів з політичних комунікацій у вигляді довірених людей, які давали їм поради та вносили пропозиції. Незважаючи на те, що основні характеристики та методи радикально змінилися, факт залишається фактом: політична комунікація існувала завжди. Консультант з політичних комунікацій нашого часу може повністю відрізнятись від консультанта з іншої епохи, але його важливість можна вважати більш високою.

Соціальні, технологічні, економічні, політичні зміни дуже сильно вплинули на практику політичного спілкування. Згідно з Блумбером і Кавана, останні соціальні тенденції, такі як:

- модернізація - соціальна фрагментація і поява політики ідентичності;
- індивідуалізація - акцент на особистих потребах і зниження інтересу до політики;
- секуляризація - зниження статусу політиків і партійної лояльності;
- економізація - посилення впливу економічних чинників, які тепер можуть впливати на політичний порядок денний і інші соціальні сфери;
- естетизація - люди більше переймаються іміджем, модою і стилем;
- раціоналізація - все засновано на дослідженні і використанні методик;
- «медіатизація» - посилення впливу ЗМІ [55].

Всі ці тенденції або напрямки, що впливають на діяльність політиків, є основними або навіть вирішальними у створенні іміджу народного обранця. Очевидним є той факт, що для того, щоб певний політик викликав довіру громадян, чи навпаки відштовхував їх від себе необхідним для нього є створення певного іміджу, що передбачає використання не тільки лінгвальних (мовних) факторів але й екстралінгвальних (позамовних)

факторів. На сьогодні роль ЗМІ визначається настільки високою, що реальні дії та події стають значимими лише тоді, коли вони висвітлені певним чином в мас медіа. Реальна подія набуває значення та цінність лише в випадку широкого розголосу на публіці про неї розповіли з використанням будь-якого ресурсу ЗМІ – ця тенденція дійсно актуальна для сучасного світу (і зараз мова йде не лише про політичний дискурс) [2; 189]. Якщо політик випадає з поля зору представників преси, ЗМІ перестають висвітлювати його діяльність, то він ризикує швидко бути забутим виборцями та втратити свій імідж. Розвиток мас медіа, та, насамперед, телебачення призвело до появи можливості практично раптового, за мірками політичної спільноти розкручування нового лідера, що точно було неможливим раніше. Більше того, політичні лідери можуть виникати нізвідки, і, завдяки вдалій роботі ЗМІ ставати всенародними героями. Таким чином виникає особливий тип лідерства, яке сучасні дослідники називають «віддаленим лідерством» [24]. Мається на увазі, що контакт між лідером та послідовником реалізується не прямо а, опосередковано, використовуючи різні інструменти медіа сфери. При цьому з'являється такий проміжний елемент, як імідж політичного лідера, в основі діяльності якого лежить необхідність виконання лідерських функцій шляхом надихання народу на героїзм та рішучість. У цьому випадку роль, на яку покладена місія лідерства виконує не реальна особистість, а образ керівника, вождя, та інше. Тобто пересічний громадянин стикається не з самою подією, а з висвітленням її у засобах масової інформації, при чому одиницею цього символічного світу і стає імідж.

Ще одне ключове поняття сучасної політичної комунікації, яке є дискусійним в роботах багатьох вчених [53, 54, 55], - це «американізація», яка підтримує ідею країни-лідера, ґрунтуючись на тому факті, що більшість політичних комунікаційних стратегій бере свій початок в США. Конкретне поняття може бути не зовсім новим, але «воно набуло великої популярності, оскільки засоби масової інформації, і зокрема телебачення, зайняли центральне місце в соціальному та політичному житті» [72;149].

Для Блюмлера і Гуревича поняття «американізація» - це «молодший брат» глобалізації [54; 380]. Свонсон і Манчіні визначають цей термін, ґрунтуючись на гіпотезі про те, що «проведення кампаній в демократичних країнах по всьому світу стає все більш і більш американізованим, оскільки кандидати, політичні партії та засоби масової інформації приймають сигнали від своїх колег в Сполучених Штатах» [71; 233]. Багато методів і практики кампаній, які були прийняті іншими країнами, були вперше розроблені в Сполучених Штатах, тому американізація є простою характеристикою цієї моделі інновацій. Однак доречність цього терміна заперечується деякими, хто стверджує, що зовнішня схожість приховує важливі національні адаптації і варіації.

Це факт, що в практиках політичної комунікації в країнах, в яких вони використовуються, є спільні риси. Ми також можемо підкреслити, що більшість практик спочатку з'являються і розвиваються в США. Все це, звичайно, не означає, що ми маємо справу з повною імітацією американських практик. Культурні, політичні і правові відмінності між країнами призводять до адаптації практики відповідно до особливостей кожної країни. Практика проведення кампаній може бути схожими, але не може бути абсолютно ідентичними [54].

Ключовими елементами сучасної або модернізованої кампанії, згідно Суонсон і Манчіні, є: персоналізація політики [71]; «Науковість» політики - термін, який вперше використав Хабермас в 1960-х роках і пов'язаний зі зростаючою роллю консультантів по політичній комунікації, рекламодавців і технічних експертів, що призвело до появи кампанії, що орієнтовані на кандидатів, на відділення партій від громадян і існування їх як автономних структур зв'язку [63] . Сучасні ЗМІ більш впливові, більш незалежні і більше орієнтовані на свої інтереси і потреби. Це робить політиків більш залежними від них, оскільки ЗМІ ставлять питання порядку денного. ЗМІ також несуть відповідальність за останній елемент сучасної кампанії, а саме за глядацьку симпатію, а не за громадянство. Це тісно пов'язано з інформаційно-

розважальною системою і тим фактом, що сучасні кампанії розглядаються як видовище, а не як частина політичного і демократичного процесу.

Отже, ми визначили соціальне середовище, в якій розвивалася політична комунікація. Це середовище, здається, може бути застосоване до більшості західних демократій, як розвинених, так і для країн, що розвиваються. Далі ми представимо, як нове середовище впливає на політичну комунікацію, а також на методи і стратегії політичного маркетингу.

Політична комунікація, «цілеспрямована комунікація про політику» відповідно до Джонсон Карті [68], методи і стратегії політичного маркетингу зазнали багатьох змін протягом років.

Згідно з Блюмлером і Кавана, політична комунікація зараз знаходиться в своєму третьому віці. Ця нова епоха все ще зароджується і «відзначена поширенням основних засобів комунікації, низкою засобів масової інформації, постійним їх поширенням, охопленням і популярністю». Збільшення кількості телевізійних каналів і радіостанцій - з використанням кабельних і супутникових технологій, а також постійний розвиток та оцифровка сигналу, збільшення кількості телевізійних і радіоприймачів в будинках і автомобілях уможливили, те що люди постійно отримують велику кількість інформації [55]. Комп'ютери та Інтернет ще більше спростили поширення ідей, політичних новин і повідомлень. Блоги та соціальні мережі - це абсолютно нова платформа для політиків і їхніх радників.

Ці нові обставини призвели до появи більш складної форми політичної комунікації. Політики і журналісти були змушені стежити за безперервним створенням новин, вони повинні коментувати або представляти всі основні сучасні тенденції розвитку. Блюмлер і Кавана виділяють п'ять тенденцій, які можуть змінити політичну комунікацію в цей час [55].

По-перше, це посилена професіоналізація політичного захисту. Як ми вже говорили, політики і політичні партії стають ще більш залежними від професіоналів в галузі політичної комунікації, головним чином для

управління ЗМІ та уникнення їх постійного тиску. В епоху, коли контроль над повідомленнями ЗМІ, які будуть доставлені аудиторії, має вирішальне значення, політичні діячі постійно намагаються залишатися в полі зору громадськості.

По-друге, нові обставини призвели до посилення конкурентного тиску. Незважаючи на те, що в Європі існування громадського телебачення може частково гарантувати рівне представлення засобами масової інформації всіх програм про всіх політиків, в той час як приватні ЗМІ, тримають напрямок в бік трансляцій таких програми, як ток-шоу і новини таблоїдів, а не політичні дискусії. Поява «інформаційно-розважальної системи» змінило спосіб представлення політиками себе і своїх аргументів.

Все це призвело до третього напрямку – анти елітарної популяризації та популізму. Публічна сфера дуже відрізняється від того, що було раніше. Мова і уявлення про новин були змінені, для того щоб вони були ближче до мови і досвіду звичайних людей. Цей розвиток вплинув на політичну комунікацію, оскільки повідомлення повинні бути адаптовані до того, що звичайні люди знаходять цікавим і доступним.

По-четверте, відцентрова диверсифікація є результатом збільшення кількості каналів і фрагментації аудиторії. У кожного є шанс бути почутим. Політики з допомогою консультантів з політичних комунікацій повинні дуже уважно ставитися до того, як, коли, як часто і де вони висловлюють свою думку. Політичні послання дуже ретельно поширюються і декларуються, і іноді їх необхідно зосередити на особливій групі.

По-п'яте, враження публіки про політику повністю відрізняється від того, що було раніше. Згідно з цим, ми з упевненістю можемо сказати, що повідомлення ЗМІ з політичних питань, і не тільки, зазнали безліч змін. Це, звичайно, змінило те, як аудиторія сприймає політичні повідомлення, які тепер стали більш негативними, сенсаційними і популістськими.

Згідно з Котлером, в стратегії політичного маркетингу є шість етапів. По-перше, це дослідження навколишнього середовища. Цей етап дуже

важливий, так як він закладає основу для розробки стратегії. На цьому етапі ми вивчаємо стан економіки, настрою, демографічні дані, а також критичні проблеми і проблеми електорату. Ще один екологічний фактор - це «особистість» або профіль виборчого округу. Політику дуже важливо знати всі характеристики електорату і його оточення в окрузі, тому йому завжди радять вкладати гроші і час на цьому етапі [69].

Другий етап - це внутрішній і зовнішній оціночний аналіз. Він визначає сильні і слабкі сторони кандидата, організації кампанії і опонента. Він також виявляє можливості і загрози для кампанії або кандидата. Далі, на третьому етапі, йде стратегічний маркетинг. На цьому етапі визначаються різні сегменти виборців, і визначається, на який з цих сегментів буде в першу чергу орієнтуватися політик. Крім того, важливим є те, як кандидат позиціонується по відношенню до свого опонента. Відповідно до цього позиціонування його стратегій, наступним етапом буде побудова його іміджу і концепції всієї кампанії. Цей процес буде продовжений на четвертому етапі, що характеризується постановкою цілей і стратегії кампанії, завдяки чому виробляється особистий стиль кандидата, пов'язаний з проблемами і політичними уподобаннями. Крім того, створюється і передається набір повідомлень, заснований на іміджі політика і філософії кампанії [69].

П'ятий етап, комунікація, поширення та організаційний план, тягне за собою використання маркетингових інструментів, таких як реклама та гласність. На цьому етапі кандидат вирішує питання, пов'язані зі збором коштів, виступами в ЗМІ, особистими контактами і розподілом своїх ресурсів. Нарешті, на шостому етапі, що передбачає визначення ключових ринків і результатів. На цьому етапі, наприклад, визначається коло виборців та планується реклама та способи висвітлення в ЗМІ. «На цьому заключному етапі кандидат і організація його кампанії зосереджені на результатах - кількості повідомлень, необхідних для мобілізації явки виборців, кількості

голосів, необхідних на різних ділянках виборчого округу, і так далі» [69; 45].

Говорячи про українських політиків, слід зазначити, що процес американізації також не полишив і особливості творення їх політичних кампаній. Постійно зростаючий вплив ЗМІ створює образ політика, який повністю відрізняється від минулого. Беззаперечним є той факт, що епатажність, нехтування загально прийнятими етичними нормами та правилами стали ключовим моментом у створенні популярного політика. Як вже зазначалося, теперішня політична комунікація повністю залежить від ЗМІ, кожна людина, може стати героєм нашого часу, при цьому зовсім не маючи досвіду в цій сфері. Що стосується професіоналізації, то саме цей напрямок має бути основним у побудові демократичного суспільства. Професіоналізація часто здійснюється через дискурс фундаментальних змін і той, який відокремлює справжнє від минулого. Однак повинно бути очевидним, що зміни в будь-якому суспільстві і його практики безперервні, і одним з її наслідків є те, що на кожній стадії процесу, є усвідомлення того, що справи повинні бути виконані інакше і більш «сучасним» способом та використовуючи більшу кількість часу.

1.2 Вимоги та ключові засади професійного спілкування

Культура професійного спілкування є основною запорукою до існування сучасної особистості, це інструмент для самореалізації та досягнення успіху, самоствердження та способом досягнення мети в міжособистісних взаєминах.

Якщо звернутися до розширеного тлумачення поняття культура професійного спілкування, то перше, на що звертаємо увагу – це визначення поняття «культура», що уособлює в собі окремий, визначений рівень розвитку людського суспільства, а саме розвиток творчого потенціалу та здібностей людини в окремих видах і формах організації життя, співпраці та

діяльності людей, а також можливість створення людиною окремих матеріальних та духовних цінностей. Поняття «культура» вказує на відмінність людської життєдіяльності від біологічного життя, а також на якісну своєрідність конкретних проявів цієї життєдіяльності.

Культура професійного спілкування людини взагалі та працівника зокрема представляє собою основну складову частину професійної культури й культури особистості, та насамперед уособлює в собі ступінь засвоєння комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок. З поняттям «культура професійного спілкування» пов'язані поняття «норма мови», «літературні норми», «культура мовлення», «комунікативна культура» та «культура спілкування». «Культура мовлення - це сукупність і система комунікативних якостей мовлення; володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях, в усній та письмовій формі мовлення, вміння користуватися мовностилістичними засобами і прийомами з урахуванням умов і цілей комунікації» [3]; «це упорядкована сукупність нормативних мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення, задовольняють умови і мету спілкування» [45].

Культура мовлення - це вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення. Комунікативна культура - комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [45].

Культура мовлення, культура професійного спілкування – все це невід'ємні складові професійної етики, що уособлює в собі кодекс правил, що корелює поведінкою спеціаліста на службовому місці, із залученням норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому

усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків.

Професійна етика представляє собою прикладну соціально-філософську дисципліну, яка вивчає походження, сутність, специфіку, суспільні функції морально-професійних норм і стосунків, закономірності їх розвитку на різних історичних етапах. Завдання професійної етики стосуються вивчення складного процесу віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню.

Згідно з думкою Л. Пономаренко, структура комунікативної культури представляє собою поступове поєднання зазначених складових:

1) індивідуально-особистісну, складовими якої є індивідуальні особливості людини (темперамент, характер, здібності, інтелектуальнопізнавальна сфера, екстравертованість / інтровертованість та ін.) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) мотиваційно-вольову, яка охоплює потребово-мотиваційний (потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінці інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні; мотивація досягнення успіху й уникнення невдач; спрямованість особистості на своє «Я», на комунікативний контакт, на справу) та емоційно-вольовий компоненти (самоконтроль, емоційна стійкість, емоційна культура (культура прояву емоцій), уміння уникати конфлікту або ефективно виходити з нього);

3) соціально-комунікативну, яка включає соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю), та індивідуально-комунікативні компоненти (взаємозв'язок, взаєморозуміння; уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотній

зв'язок; мовна компетентність, культура мислення і мови, мовленнєва активність; комунікативні знання, уміння та навички). Зазначені складові структури взаємодоповнюють одна одну та впливають на якість комунікативної культури майбутнього фахівця [6].

Цікавим є підхід О. Берестенко, який культуру професійного спілкування виражає у формулі: $KPC = KP + KR + KK + KI$ [3].

Культура перцепції (КП) – рівень адекватності сприймання співрозмовника, уміння формувати та підтримувати позитивне ставлення до інших на основі емпатії, співчуття, симпатії, настанови на позитивне, конструктивне ставлення до співрозмовника, який забезпечує емоційночуттєве задоволення (подобається) та зароджується інтерес до продовження контактів. Культура спілкування вважається не на достатньому рівні, якщо в партнера залишається відчуття незадоволення (не подобається), якщо він відчуває злість або депресію.

Культура рефлексії (КР) – рівень вміння формувати нову спільну мову в діалозі незалежних особистостей, через певні знання, способи, види, форми, методи, прийоми. Прийом діалог незалежних – це найпоширеніший прийом спільної мови, в якому комунікантами виступають двоє, що сприяє їхньому об'єднанню та вияву самосвідомості. Культура рефлексії вважається не на достатньому рівні, якщо в партнера залишається відчуття непорозуміння, якщо він відчуває невпевненість, невдоволеність, страх невідомого.

Культура комунікації (КК) має на увазі рівень готовності передати або прийняти необхідну інформацію достатньої кількості та якості, її розуміння, грамотність, дикцію, артикуляцію та інше, також уміння подолати комунікативні бар'єри та здатність їх самому не створювати, включає технічну легкість, простоту спілкування, швидкість та повноту формування загальних змістів. Під час комунікації відбувається конкретна взаємодія її суб'єктів (адресанта, відправника й адресата, одержувача) за допомогою вербальних і невербальних засобів, яка постає як акт їх інтеракції.

Культура інтеракції (КІ) – це рівень уміння конструктивно співпрацювати, здатність знаходити загальні інтереси, орієнтація на розвиток відносин, взаємний позитивний результат. Отже, якщо професіонал має високий рівень культури професійного спілкування, він завжди здатен: по-перше, розвивати позитивні емоції, налаштовувати позитивне ставлення співрозмовника до себе і до своєї діяльності; по-друге, налаштовувати доступні зв'язки; по-третє, організувати взаємини на взаємовигідних умовах.

Професійна парламентська діяльність накладає особливі зобов'язання на представників депутатського корпусу щодо забезпечення морального характеру взаємин, що складаються в зв'язку з її здійсненням. Зрозуміло, що депутат при реалізації своєї парламентської діяльності зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики, не допускати образливих випадів на адресу своїх колег.

Звертаючись до методологічних положень, на основі яких досліджується феномен спілкування, слід зазначити наступне:

- професійне спілкування є особливим видом діяльності; воно може здійснюватися тільки в процесі професійної діяльності, будучи тотожне їй;
- професійне спілкування завжди має бути детерміновано не тільки специфікою професійної діяльності, її цілями, завданнями, але і психологічними особливостями особистостей його учасників, соціально-психологічними параметрами того соціального об'єднання (колективу, малої групи), яку вони представляють, а також станом сучасного суспільства;
- принцип єдності свідомості і діяльності застосуємо до професійного спілкування в тому сенсі, що воно впливає на якість професійної діяльності.

Політики не можуть не звертати увагу на те, що вони несуть відповідальність за те, яку вони подають інформацію і яку використовують для прийняття рішень [53, 56, 57].

Люди використовують легкі шляхи для отримання достатньої інформації, що використовується для швидкого прийняття рішень, при цьому вони "раціонально", переслідують чіткі цілі і віддають пріоритет певним

видам інформації і «іраціонально», спираються на емоції, інтуїцію почуття, цінності, переконання, звички, для швидкого прийняття рішення.

Ми використовуємо термін «іраціональний» провокаційно, щоб критикувати то виразити почуття, що «швидке мислення» перешкоджає використанню доказів в політиці [64, 65, 66] .

Окрім цього для правильного та ефективного позиціонування себе у політичному суспільстві необхідно дотримуватися окремих комунікативних стратегій, а саме:

1. Зрозумійте свою аудиторію. Щоб допомогти вам адаптувати ваш підхід до когнітивних процесів, які притаманні людям та синтезують короткі докази, задля мінімізації когнітивного навантаження. Також необхідним є сформулювання своїх висновків, щоб не чекати доказів, які говорять самі за себе.

2. Визначте відповідний час, щоб скористатися «вікнами можливостей». Обмеження часу використовується для того, щоб вплинути на людину, в залежності від мислення, політичних умов для дій кількість часу може бути різною.

3. Беріть участь в розробці політики в реальному світі, а не чекайте. Це має бути «раціональний» і упорядкований процес.

Тож виходячи з цих тенденцій, можна в упевненість заявити. Що професійне спілкування, також як і міжособистісне, містить елемент відображення (пізнання) партнерами один одного, взаємну оцінку (відношення) і різні форми відносин людини з людиною. Учасники такого спілкування є люди, які неминуче керуються певними мотивами і прагнуть досягти конкретних цілей. Андрущенко Т. Ю. і Кисляков В. В. виділяють групу базових комунікативних умінь професійного спілкування представників інших комунікативних професій, до яких можна віднести і професію народного депутата. До них відносяться:

А) вміння міжособистісної комунікації:

1) вміння передавати раціональну і емоційну інформацію;

- 2) вміння користуватися вербальними і невербальними засобами передачі інформації;
 - 3) вміння організувати та підтримувати діалог;
 - 4) вміння активного слухання;
- Б) вміння міжособистісного взаємодії:
- 1) вміння організувати спільну діяльність;
 - 2) вміння управляти груповою динамікою;
 - 3) вміння займати адекватну рольову позицію;
 - 4) вміння надавати психологічну підтримку;
 - 5) вміння займати позицію конструктивної конфронтації;
 - 6) уміння конструктивно розв'язати конфлікт;
- В) вміння сприйняття і розуміння інших людей:
- 1) вміння орієнтуватися в комунікативній ситуації;
 - 2) вміння розуміти емоційний стан партнерів по спілкуванню;
 - 3) вміння розпізнавати приховані мотиви і психологічні захисту;
 - 4) вміння соціальної рефлексії [49].

Окрім необхідності застосування основних вмінь професійного спілкування, однією з найважливіших складових парламентської діяльності є її етико-правове регулювання, оскільки, по-перше, діяльність парламентарія зачіпає різні суспільні інтереси і передбачає наявність високого рівня моральної відповідальності перед виборцями; по-друге, парламентська діяльність є процес безперервного взаємодії і спілкування з колегами, учасниками законотворчого процесу, виборцями, представниками іноземних делегацій, посадовими особами, засобами масових інформацій і т. д. Цей процес передбачає наявність психологічної культури спілкування, публічних виступів, парламентських дебатів, дотримання парламентського етикету; по-третє, професійна парламентська етика підтримується не тільки особистою переконаністю і заходами морально-психологічного впливу з боку інших представників депутатського корпусу, а й у ряді позицій нормами регламентів палат парламенту; по-четверте, особливість депутатської

діяльності, взагалі діяльності вищих ешелонів державної влади полягає в необхідності трансформації політичних устремлінь в законодавчі та інші правові форми. Але якщо політична діяльність по суті своїй громадська, багато в чому публічна, мітингова, то законотворчість вимагає високої культури, професіоналізму, компетентності і посидючості; по-п'яте, рівень етичних стандартів багато в чому впливає на ступінь ефективності парламентської діяльності, оскільки свідчить про те, на скільки чітко парламентарії усвідомлюють свої функції, повноваження, роль у визначенні політичного курсу держави, відповідальність свого становища і дій перед виборцями.

Міжнародні норми є важливими принципами для всіх країн, які прагнуть до прогресу в сфері демократизації та боротьби з корупцією. Дотримання цих стандартів також необхідно для виконання умов для вступу в міжнародні організації або для отримання міжнародної допомоги.

Говорячи про хронологію розвитку міжнародних стандартів поведінки, то слід зазначити, що в 1996 році Генеральна асамблея ООН прийняла «типовий міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб», як інструмент, що направлений на боротьбу з корупцією. В 2005 році Конвенція ООН проти корупції сформулювала юридично обов'язкову вимогу для країн які мають її «застосовувати, у рамках своїх інституціональних і правових систем, як кодекси або стандарти поведінки для правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій». В 2010 році Резолюція № 316 Ради Європи та Конгресу місцевих і регіональних влад Європи присвячена ризику корупції і підкреслює необхідність просування «культури, заснованої на етичних цінностях». Всі ці нормативно-правові акти не були поодинокими проявами необхідності застосування типової законодавчої бази, це було справжнім поетапним розвитком в напрямку створення образу європейського політика.

Якщо звернемося до досвіду американської парламентської діяльності. Стандарти поведінки американських законодавців обумовлені переважно

трьома джерелами права: Конституцією США, КК і правилами роботи палат.

Основні положення Конституції США включають в себе:

1. право палат виносити рішення про засудження, осуду і виключення депутата;
2. гарантії захисту депутата від арешту під час сесії в усіх справах, крім державної зради і тяжких злочинів;
3. заборона законодавцю займати будь-який інший державний пост.

Один з узагальнених неофіційних кодексів поведінки парламентаріїв штатів можна віднести і до українських парламентаріїв, і виглядає він наступним чином:

1. поважайте права інших законодавців;
2. ніколи не кидайте тінь на мотиви дій іншого законодавця;
3. ніколи не погрожуйте вдатися до примусу;
4. ніколи не просите колег діяти всупереч
5. інтересам їхніх виборців;
6. не переходьте на особистісні аргументи на дебатах;
7. відкрито і ясно визначайте свої цілі;
8. не виступає проти голів комітетів
9. або партійних лідерів без попереднього повідомлення їх про це;
10. ніколи не ведіть виборчу компанію проти колеги в його (або її) окрузі;
11. ніколи не втручайтеся в особисті справи іншого законодавця [46] .

Іншими словами, сучасні теорії політики виводять нас за рамки простого поняття лінійної політики через велику кількість етапів в політичному циклі, в якому: невелика елітна група політиків контролює політичний процес, в той же час їм допомагають досвідчені політики-аналітики, які роблять, узаконюють вибір, оцінюють результати, використовуючи докази [56].

Отже, говорячи про вимоги та ключові засади професійного спілкування, необхідно розуміти, що це поняття не може існувати відокремлено, само по собі. Професійне спілкування уособлює в собі

низку складових, що формують загальну професійну компетентність. Говорячи про професію народних депутатів, то їх компетенція має складатися з таких основних елементів як культура перцепції, культура рефлексії, культура комунікації та культура інтеракції. Самі ці складові відповідають за можливість правильного сприйняття інформації, готовності до ведення конструктивного діалогу та співпраці з опонентом.

1.3 Порушення етики професійного спілкування

Непрофесійну поведінку можна буквально визначити як поведінку, яка «суперечить прийнятим стандартам професії», або поведінка, яка «не належить до професії» [68; 57]. Професійні проступки можуть бути визначені буквально як «поведінка, яка є морально неправильною, поганою чи помилковою» [68; 58].

Беручи до уваги наведені вище визначення, неетична професійна поведінка може визначається як загальний термін, який включає три споріднені, хоча різні поняття: 1. неетична поведінка, 2. моральна некомпетентність, та 3. моральна шкода. Неетична поведінка (форма аморалізму) була визначена як будь-яке діяння, пов'язане з навмисним порушенням прийнятих або узгоджених етичних стандартів [68]. Неетична поведінка може охоплювати як моральну порочність, так і моральна злочинність. Моральна порочність відноситься до: всього, що було зроблено свідомо всупереч справедливості, чесності, принципу чи добрій моралі, це може бути вчинок підлості, мерзенності чи розбещеності щодо приватної особи, соціальних обов'язків людини або до суспільства в цілому.

Моральна злочинність стосується будь-якого вчинку пов'язаного з моральною недбалістю або недоречністю морального обов'язку. У професійному контексті моральне правопорушення тягне за собою навмисне або ненавмисне порушення узгоджених стандартів етичної професійної поведінки.

Моральна некомпетентність (аналог клінічної некомпетентності) стосується нестачі необхідних моральних знань, навичок, «правильного ставлення» та обґрунтованості моральних суджень.

Захист прав та свобод людини є фундаментальною основою демократичного законодавства та уряду. Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [19].

Говорячи про порушення етики професійного спілкування, спочатку необхідним є визначення та виокремлення основних лексичних номінацій, які належать до проявів таких порушень. Ці лексичні номінації дуже часто межують з такими поняттями як наклеп та образа.

Образа згідно з тлумачним словником це – 1. Зневажливе висловлювання, негарний вчинок, що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю; 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чийсь зневажливим словом, негарним вчинком [45]. Аналізуючи подані визначення, стає зрозумілим, що образа в загальному розумінні це дія проти особистості та наслідок цієї дії. Відповідно до юридичної енциклопедії образа - це умисне приниження честі й гідності особи, виражене в непристойній формі [50]. Окрім цього подаються ознаки образи, які проявляються як вербально так і невербально: вживання інвективної (різкої, лайливої) лексики, застосування непристойних жестів, міміки, тощо. образа також є кваліфікуючою ознакою ряду злочинів [25]. Для виокремлення значення поняття наклеп ми звернулися до

тлумачного словника української мови згідно з яким наклеп це - неправда, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого-, що-небудь; поширення неправдивих відомостей [45]. Що стосується юридичного визначення наклепу, то згідно з юридичною енциклопедією це - поширення у будь-якій формі завідомо неправдивих вигадок, які ганьблять іншу особу [50].

В західній юриспруденції на позначення наклепу та образи використовується термін дифамації. Дифамація може здійснюватися у письмовій (пасквіль, наклеп) або усній (лихослів'я, обмовляння) формах. В юридичній енциклопедії закріплене таке визначення дифамації - публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність і ділову репутацію громадянина чи організації [50]. Зокрема, у Великій Британії був проголошений закон про дифамацію 2013 р. (Defamation Act 2013) який реформував англійський закон про дифамацію з питань права на свободу вираження поглядів та захисту репутації. Цікавим є визначення серйозної шкоди, яка є наслідком дифамації, а саме: 1. Заява не може містити ознаки дифамації до поки її оприлюднення не спричинить або ймовірно не спричинить серйозної шкоди для репутації заявника. 2. Виходячи з мети цього розділу, шкода репутації прибуткової організації не може визначатися серйозною, до поки вона не спричинила або ймовірно не спричинила суттєвих фінансових втрат [62]. Таким чином, законодавство відкидає незначні випадки дифамації, тобто ті, що не спричинили фінансової шкоди.

Загалом, українське законодавство не вживає термін дифамація, однак як лаконічне змістовне слово іншомовного походження він активно використовується на практиці та в законодавствах деяких інших країн. Зважаючи на те, що друковане слово більш поширене, наклеп вважають серйознішим проступком. Але останнім часом висловлювання оприлюднені через радіо та телебачення також прирівнюють до наклепу, в зв'язку з поширенням впливу цих засобів масової інформації. У більшості країн наклеп є і злочином, і цивільним правопорушенням. У деяких країнах, де раніше

кримінальні справи з таких питань були звичайною справою, спостерігається тенденція до активнішого використання цивільного законодавства (наприклад, у Австрії). В інших країнах цивільні процеси протягом тривалого часу були більше поширені (Австралія, Канада, Нідерланди, Норвегія). У США карні закони про наклеп перестали застосовуватися в 1950-ті роки (і були б сьогодні визнані неконституційними, крім тих норм, що застосовуються до заяв, здатних спричинити порушення суспільного порядку). У Великій Британії норми, пов'язані з наклепом, залишаються частиною загального права і фактично не використовуються в останні роки. У Франції, Німеччині і Швеції карний і цивільний процеси можуть проходити одночасно і розглядатися одним складом суддів. Причому в карному процесі підсудному може бути присуджено штраф на користь держави, тоді як у цивільному процесі грошові виплати нараховуються на користь потерпілого [25].

Тож підсумовуючи основні напрямки нашого дослідження, слід наголосити на тому, що порушення етичної поведінки пов'язане перш за все з використанням таких понять як образа та наклеп. Що стосується наклепу, то він більш поширений ніж образа, оскільки найчастіше передається у письмовому вигляді через засоби масової інформації.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

2.1 Загальна характеристика поняття депутатської етики

Для того щоб виокремити та охарактеризувати етичну поведінку народних депутатів, за необхідне вважаємо опрацювання як загального так і юридичного тлумачення основних понять.

Звертаючись до енциклопедичного словника з державного управління, виокремлюємо основні поняття, що стосуються предмету дослідження, а саме етика – наука про мораль та людське ставлення до моралі, що ґрунтується на духовному потенціалі, філософському тлумаченні складного і багатомірного досвіду людства. Етику називають практичною філософією, оскільки вона спонукає людину до пошуку гідної відповіді на виклики буття, яке не приймає відсторонених, не пристосованих до життя висновків. У суспільній практиці відбувається конкретизація загальнолюдських принципів моралі стосовно умов і структур діяльності кожної певної професії. Специфічні проблеми морального характеру, вирішення яких вимагає високої етичної культури, виникають у сфері державного управління. Етика управлінців (політиків) та державних службовців як галузь етичного знання вивчає їх професійну мораль, обґрунтовує ціннісні орієнтації, норми, моральні аспекти поведінки та взаємовідносин у процесі здійснення державно-управлінської діяльності та пропонує практичні рекомендації, зорієнтовані на цю діяльність[9].

Згідно з Князєвим В. М. можна виокремити вісім напрямів підвищення етичного рівня: 1) підтримувати довіру і впевненість громадськості в етичності урядової та підприємницької діяльності; 2) узаконювати застосування санкцій за неетичну поведінку; 3) боротися з неетичними вчинками, вживаючи заходів щодо їх запобігання або караючи за них; 4) робити працівників чутливими до етичних і ціннісних аспектів результатів їх

роботи; 5) з'ясувати, що визначає етичну чи неетичну поведінку; 6) розвивати навички аналізу етичних ціннісних проблем; 7) допомагати працівникам вирішувати етичні й ціннісні дилеми; 8) сприяти моральному розвитку. На нашу думку, всі ці напрямки можна застосувати задля поліпшення етичних показників організації як у державному, так і в приватному секторі [10].

Щодо етики державного службовця, то відповідно до визначення Вікторова В. Г., це поняття представляє собою галузь етичної науки, яка досліджує об'єктивні основи, сутність, специфіку, особливості функціонування, структуру й основні функції моралі державних службовців; система професійних моральних цінностей, правил та принципів, норм і стандартів службової діяльності, поведінки, спілкування та ухвалення рішень [9].

В той же час, етика державного управління уособлює в собі нормативну основу діяльності органів виконавчої влади, що поширюється на такі аспекти управління, як захист фундаментальних права і свобод людини і громадянина; взаємні права та обов'язки державних службовців і громадян; раціональне співвідношення справедливості та ефективності, свободи й рівності.

Тож підсумовуючи вище наведені визначення, звертаємо увагу на те що депутатська або парламентська етика представляє собою – окремий вид професійної етики, основне завдання якої полягає у регулюванні відносин, які наявні не тільки у законодавчій та парламентській діяльності, а також і поза ними, але головним вважаються те, що ця діяльність пов'язана з виконанням функцій народного депутата.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи

депутатські повноваження, повинен дотримуватися таких правил депутатської етики:

1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано;

2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загальновизнаними принципами порядності, честі і гідності;

4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках;

5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

6) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

2. Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

3. На депутатів місцевих рад поширюються вимоги та обмеження, встановлені Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції" (3206-17).

Якщо звернутися до історії, розробка етичних правил та режиму поведінки з сприятливим механізмом щодо контролю над її дотриманням стала необхідною з огляду на необхідність:

- дозволити парламентаріям продемонструвати високі стандарти етики відповідно до важливості суспільного інтересу, особливо в тому, що стосується виконавчої влади підзвітної уряду

- запобігати і карати конкретні випадки неетичної поведінки парламентаріїв в більш широкому контексті в рамках запобігання і боротьби з корупцією

- підвищити рівень довіри суспільства до демократичної політичної системи в цілому, та особливо до окремих її членів, які знаходяться під впливом уявної чи реальної корупції;

- виконувати положення статті 8 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка передбачає розробку «Кодексів поведінки державних службовців» [36].

Мета етичного режиму - забезпечити дотримання певних стандартів поведінки серед його членів. Для того, щоб цей режим або стандарти виконувалися на всіх рівнях, слід взяти за основу загальноприйняті стандарти, які вже існують в установі, але перспективним є також прагнення до створення нових. Розробка режиму етики та поведінки, іншими словами, вимагає більшого, ніж просто публікація письмового зводу принципів, правил і нормативно-правових актів. В більш широкому сенсі, це означає розвиток та впровадження політичних угод, що включають в себе мету режиму і побудову культури навколо їх положень.

Парламентарії повинні брати участь в процесі розробки системи на кожному етапі. Для цього існує декілька способів, але слід зауважити, що на ранніх стадіях розвитку таких правил необхідно залучати якомога ширше коло депутатів – на засадах загальних дебатів і дискусій. Щодо більш пізніх етапів, то більш ефективним буде делегувати завдання щодо написання правил комітету, але знову ж таки, це повинно супроводжуватися постійними

консультаціями та обговореннями в парламенті. Ефективність такої системи на практиці залежить від того, що від неї очікували та яким чином застосовували основні механізми на практиці. Але етика і режим поведінки сам по собі не вирішить проблеми неетичної поведінки, і не буде в змозі керувати поведінкою членів парламенту в кожній конкретній ситуації. Слід також ще зважати на те, що яким би вичерпний або детальний не був кодекс, в ньому завжди будуть в наявності сірі зони або правилами, які відкриті до інтерпретації. У цих випадках законодавчий орган повинен покладатися на норми, що правильно підтримує цілісність держави в цілому.

Парламенти вводять нові системи етики і поведінки зазвичай по одній з трьох причин: 1) у відповідь на етичні проступки, 2) стурбованість громадськості з приводу парламентських правопорушень і стандартів і 3) забезпечення дотримання існуючих парламентських постанов в парламенті.

По-перше, деякі країни вводять такі норми, як відповідь та результат на порушення існуючих правил окремими депутатами. У Сполученому Королівстві наприклад, нова система етичних норм та правил була введена в середині 1990-х після декількох випадків, коли депутати отримували гроші за підтримку приватних інтересів в палаті громад.

Це поведінка порушила попередні парламентські резолюції і підкреслила слабкі сторони існуючої системи саморегулювання. У відповідь на політичні, громадські та запити ЗМІ була введена система регулювання, яка посилила правила етичної поведінки.

По-друге, в деяких країнах потреба в новому режимі етики та поведінки поставлено на обговорення у відповідь на більш загальний громадський неспокій з приводу стандартів і поведінку політиків. Часто це може бути викликано конкретними випадками використання депутатами державної посади для особистої вигоди, але режим етики та поведінки розглядається як спосіб для підкреслення громадських стандартів та для створення нових правил для розгляду конкретних випадків. В Австралії, наприклад, дебати про необхідність кодексу поведінки була результатом

безлічі історій про зловживання державними коштами і зниження рівня державної довіри до політиків – згідно з окремими дослідженнями всього 7% австралійців вважають, що депутати у своїй діяльності дотримуються стандартів чесності та етики.

За таких обставин, необхідність унормування основних принципів етики і режиму поведінки, в основному, обумовлена спробою відновити суспільну довіру до політиків.

По-третє, хоча етика і режими поведінки традиційно використовувалися для боротьби з корупцією і неетичною поведінкою. На сьогодні коло цих питань розширюється, щоб охопити інші форми неправомірної поведінки, які заважають роботі парламенту.

Особливий інтерес викликає розвиток демократії щодо того, як етика і режими поведінки можуть використовуватися для встановлення авторитетних правил. У перші роки створення законодавчої влади, ще не було загального визнання або розуміння про те, як слід тлумачити правила цієї процедури.

Тож говорячи про основні принципи поведінки депутатів слід зауважити на тому, що парламентський процес розвитку етики та режиму поведінки повинні починатися з політичної культури, в межах якої вони діють. Режим повинен втілювати і продовжувати культурні цінності парламенту. Більшість країн світи вже закріпили основні правила та норми поведінки навіть на конституційному рівні. Наприклад, конституція Белізу включає наступні положення:

Законодавці не повинні діяти таким чином, щоб:

1. розташуватися на таких позиціях, в яких вони мають або можуть мати конфлікт інтересів
2. компрометувати справедливе здійснення своїх прав державні або службові функції та обов'язки
3. використовувати їхній офіс для отримання приватної вигоди
4. принижувати свою посаду чи посаду інших

5. дозволити використовувати їх цілісність питання
- б. загрозувати або зменшувати повагу до цілісності уряду чи довіру до нього.

Щодо досвіду розробки кодексу етичної поведінки депутатів, то слід зазначити, що в Україні існує велика кількість вже розроблених кодексів поведінки депутатів різних міських рад, а саме Дніпровської міської ради, Маріупольської, Бердичевської міської ради та інших. Всі ці кодекси спрямовані перш за все на виокремлення та закріплення основних прав та обов'язків депутатів та норм етичної поведінки. Всі ці кодекси діють на основі Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування та затверджених наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 року №158 «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» [36], Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [39], антикорупційного законодавства [35]. Ключовим моментом всіх кодексів етичної поведінки є те, що кожен депутат або посадова особа місцевого самоврядування під час виконання своїх посадових обов'язків зобов'язані неухильно дотримуватись загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути доброзичливими та ввічливими, дотримуватись високої культури спілкування (не допускати використання нецензурної лексики, підвищеної інтонації), з повагою ставитись до прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, об'єднань громадян, інших юридичних осіб, не проявляти свавілля або байдужість до їхніх правомірних дій та вимог. Але слід наголосити на тому. Що дуже важко інколи визначити ці загальноновизнані етичні норми, які, на жаль не закріплені в цих нормативних актах. Саме з цієї точки зору, цікавим є і підхід Маріупольської міської ради, яка чітко визначає основні поняття згідно з кодексом (від 24.05.2017р.), тож напр.: етичні правила ділової поведінки подаються як – норми належної поведінки, які забезпечують сумлінне виконання депутатських обов'язків і дотриманні

встановлених обмежень у своїй діяльності на основі відповідності поведінки етичним нормам. Також в ньому чітко виведені основні етичні цінності в роботі депутата, а саме:

1. добро, як користь громаді, щастя, більш високий ступінь розвитку, як протилежність злу;
2. українська ідея;
3. сімейні цінності;
4. особиста гідність, здоровий глузд, помірність, внутрішня свобода та ініціативність, доброзичливість, урівноваженість;
5. етична відповідальність перед громадою;
6. гендерна рівність; запобігання дискримінації людини за будь-якою ознакою [16].

Окрім цього в кодексі прописано, що депутат має бути ввічливим у спілкуванні з державними службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування, а також поширювати лише правдиву інформацію, перевірені дані та дотримуватися нормативної лексики.

Говорячи про міжнародний досвід, то варто наголосити, що одним з найбільш відомих наборів принципів є розроблений Комітетом зі стандартів у суспільному житті, створеним у Великобританії у 1994 р. Комітет створив новий всебічний кодекс поведінки народних депутатів, який включає в себе "Сім принципи суспільного життя». Це:

1. Безкорисливість: державні посадовці повинні діяти виключно з точки зору громадського інтересу. Вони не повинні робити це для отримання фінансових або інших вигод для себе, своєї сім'ї чи своїх друзів.

2. Чесність: державні посадовці слід не ставити себе під будь-які фінансові або інші зобов'язання перед сторонніми особами або організаціями, які можуть намагатись вплинути на них при виконанні своїх функцій та службових обов'язків.

3. Об'єктивність: Під час здійснення державного бізнесу, включаючи публічні призначення, присудження контрактів або рекомендування особам винагороди та пільг, державні посадовці мають робити вибір по суті.

4. Підзвітність: державні посадовці відповідають за свої рішення та дії громадськості і повинні подати себе на будь-який контроль, який підходить для їхнього офісу.

5. Відкритість: державні посадовці повинні бути якомога відкритими щодо всіх рішення та дій, які вони виконують. Вони повинні мотивувати свої рішення та обмежувати інформацію лише тоді, коли цього чітко вимагає ширший суспільний інтерес.

6. Чесність: У державних службовців є обов'язок заявити про будь-які приватні інтереси, пов'язані з їхніми державними обов'язками, та прийнятні кроки для вирішення будь-яких конфліктів, таким чином захищаючи суспільні інтереси.

7. Лідерство: Державні посадовці повинні просувати та підтримувати ці принципи своїм керівництвом та прикладом [58].

Як відомо, кожні норми та принципи вимагають окремих інструментів для регулювання їх діяльності та контролю над виконання. Необхідність цього призвело до створення та прийняття нових механізмів нагляду та забезпечення цих положень. Загалом в світі існує три основні моделі нагляду за дотриманням етнічних норм [60].

Перша модель передбачає створення судового або квазісудового органу, який здійснює нагляд над членами парламенту. Складність цієї моделі для багатьох парламентів полягає в тому, що будь-яке порушення правил може підпадати під кримінальне провадження і з іншого боку, може підпадати під правило депутатської недоторканності. Але, як зовнішньо примусовий режим, в ньому зосереджено незначна кількість положень принципів або правил парламентарів. Якщо модель бере за мету побудувати колективне прийняття всіх положень, то більше сенсу буде у створенні прямого засобу впливу на парламентську культуру.

Друга модель спирається на парламентську саморегуляцію. Ця система вимагає створення спеціального комітету з етики, який займається звітністю, розслідуванням та санкціями щодо депутатів, які, як стверджується, були порушниками правила. Однак ця модель зазнала значної критики, оскільки перетворює законодавців на слідчих, суддів та присяжних, а не підтримує їх як орган, який затверджує винесене рішення неупередженим суддею. Крім того, якщо намір полягає у забезпеченні або відновленні загальнодоступної довіри до політиків, ця модель, навряд чи збереже довіру громадськості.

Третя модель поєднує в собі елементи перших двох. Ця модель передбачає створення незалежного органа-регулятора, призначеного парламентом та підзвітним йому. Цей орган відповідає за розслідування справ та консулює членів щодо заяв про порушення правил, а накладання стягнень вирішується в парламенті спеціально скликаним комітетом.

Отже, говорячи про депутатську етику слід наголосити на тому, що це перш за все підрозділ професійної етики, завдання якої полягає у регулюванні як парламентських так і позапарламентських відносин. Крім того, для регулювання парламентської діяльності взагалі та етичної поведінки зокрема, в світі існує три основні моделі. Українська модель регулювання спирається на третю модель, що передбачає наявність органа регулятора (Комітет Верховної Ради України щодо Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради, який підзвітний парламенту України).

2.2 Статус народного депутата та основні вимоги до діяльності

Діяльність народних депутатів України регулюється державним апаратом та законом України Про державну службу. Відповідно до цього, необхідно визначити основні поняття, що можуть та визначають статус народного депутата. Згідно з Штика Л. Г. під державним службовцем розуміють особу, яка займає посаду в державному органі або його апараті

щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержує заробітну плату за рахунок державних коштів. Щодо правового статусу, то він визначається законодавством у зв'язку із заміщенням державної посади. Посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. Посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. Саме посада в державному апараті є базовою характеристикою правового положення державного службовця, його поведінка має відповідати очікуванням громадськості й забезпечувати довіру суспільства та громадян до державної служби, сприяти реалізації прав і свобод людини і громадянина [9]. Відповідно до Закону України «Про державну службу» держслужбовець повинен: сумлінно виконувати свої службові обов'язки; шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, дотримуватися високої культури спілкування; не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію держслужбовця. Людям, що обіймають державні посади забороняється: брати участь у діях, що суперечать національним інтересам України, ускладнюють функціонування державних органів; вчиняти дії, що можуть бути розцінені як використання свого службового становища в корисливих цілях у власних інтересах, а також дії, які відповідно до чинного законодавства вважаються корупційними; виявляти всупереч інтересам справи упередженість або прихильність до будь-якого підприємства, установи, організації, органу, об'єднання громадян чи конкретної особи; виявляти бюрократизм, відомчість і місництво [33].

Необхідно акцентувати, що дія закону України «Про державну службу» на народних депутатів не поширюється. Відповідно до Закону України про Статус народного депутата, народний депутат визначається як обраний

відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України [41].

Говорячи про строк повноважень народних депутатів, то він починається з моменту складання присяги на вірність України перед Верховною Радою та припиняється з моменту відкриття засідання Верховної Ради нового скликання. Повноваження народного обранця можуть припинитися достроково у разі 1) особистої письмової заяви про складення депутатських повноважень; 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України; 5) смерті; 6) порушення вимог частини першої статті 3 цього Закону [41].

Діяльність народного депутата закріплена в статті 6 чинного закону, та передбачає такі напрямки діяльності, а саме полягає в тому, що народний депутат:

- 1) бере участь у засіданнях Верховної Ради України;
- 2) бере участь у роботі депутатських фракцій (груп);
- 3) бере участь у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих комісій, утворених Верховною Радою України;
- 4) виконує доручення Верховної Ради України та її органів;
- 5) бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України;
- 6) бере участь у парламентських слуханнях;
- 7) звертається із депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм

власності у порядку, передбаченому цим Законом і законом про регламент Верховної Ради України [41].

Правила депутатської поведінки та етики закріплені в статті 8 «Депутатська етика»: 1. У своїй діяльності народний депутат повинен дотримуватися загально визнаних норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу.

2. Неприпустимим є використання народним депутатом свого депутатського мандата всупереч загально визнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави.

3. Народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в особистих, зокрема корисливих, цілях.

Окрім цього, народний депутат на своїй посаді обіймає окремі права та має виконувати визначені обов'язки. З усіма правами народних обранців можна ознайомитися в вже зазначеному Законі України, а ми хочемо зупинитися на правах, що стосуються саме дотримання депутатської етики та норм поведінки.

Отже, згідно зі статтею 10: Народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Зі статтею 17: Народний депутат як представник державної влади у разі порушення прав, свобод і інтересів людини та громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності має право на місці вимагати негайного припинення порушення або звертатися з вимогою до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ та організацій припинити такі порушення. У разі порушення законності народний депутат може звернутися з депутатським зверненням до відповідних посадових осіб правоохоронних органів чи органів виконавчої влади, що здійснюють

державний контроль у відповідній галузі. Посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій, а також працівники правоохоронних органів, до яких звернуто вимогу народного депутата про припинення порушення законності, зобов'язані негайно вжити заходів щодо усунення порушення, а за необхідності - притягнути винних до відповідальності з наступним інформуванням про це народного депутата. У разі невжиття заходів щодо усунення порушення посадові особи несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку [40].

Говорячи про обов'язки народного депутата, то необхідність дотримання депутатської етики закріплена в статті 24 п. 2, а саме додержуватися вимог Конституції України, цього Закону, закона про регламент Верховної Ради України [39] та інших законів України, додержуватися присяги народного депутата України; в п.7, що передбачає додержуватися вимог трудової дисципліни та норм депутатської етики; та в п. 9: як член комітету, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії: бути присутнім на засіданнях комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, до складу яких його обрано, та брати участь у їх роботі; додержуватись порядку та норм депутатської етики на засіданнях комітету, його підкомітетів, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії та робочих груп органів Верховної Ради України. Повертаючись до обов'язків закріплених в ст. 24 п.2, а саме дотримання регламенту Верховної Ради України, то слід зауважити на тому, що кожен виступ народних обранців на засіданнях Верховної Ради чітко регламентується як часовим проміжком так і змістовим. Відповідно до статті 32, п. 2 Закону України Про Регламент Верховної Ради для доповіді надається не менше 10 хвилин, співповіді - п'яти хвилин і заключного слова - трьох хвилин. Для виступу в обговоренні, для заяв, резолюцій, повідомлень, оголошення депутатських запитів, обґрунтування відповіді на депутатський запит посадовою особою, до якої був звернений депутатський запит, надається три хвилини; для

повторних виступів в обговоренні, для виступів за процедурою скороченого обговорення, для виступів щодо постатейного голосування проектів законів, інших актів Верховної Ради, виступів щодо кандидатур на посади, внесення пропозицій, для відповіді членів Кабінету Міністрів України на запитання - дві хвилини; для виступів з процедури та з мотивів голосування, пояснень, обґрунтування пропозицій чи поправок, зауважень, запитань та відповідей на них, повідомлень, реплік, довідок, оголошення окремої думки, запитань народних депутатів до членів Кабінету Міністрів України - одна хвилина. Тривалість часу для доповіді й співповіді під час розгляду проектів кодексів та законопроектів, які містять більш як 100 статей, пунктів, а також законопроектів про внесення змін до Конституції України збільшується у два рази, якщо Верховна Рада не прийме іншого рішення. Окрім цього згідно з статтею 36 того закону:

1. Промовець повинен виступати тільки з того питання, з якого йому надано слово, та дотримуватися тривалості часу, наданого для виступу. За звичайних обставин виступ промовця не переривається

2. Виступ з мотивів голосування має визначати позицію щодо голосування "за", "проти", "утримався".

3. Народний депутат може виступити на пленарному засіданні з того самого питання чи пропозиції, які будуть ставитися на голосування, як правило, не більше двох разів. Про відступ від встановленого правила Верховна Рада без обговорення приймає процедурне рішення.

4. Запитання доповідачам і співдоповідачам ставляться письмово або усно та формулюються коротко і чітко. Народний депутат, який поставив запитання, може уточнити та доповнити його. Відповідь на запитання повинна бути точною і лаконічною. Народним депутатам, які виступають в обговоренні, запитання не ставляться, за винятком уточнюючих запитань головуєного на пленарному засіданні.

5. Доповідь, співповідь, виступ при повному обговоренні питання, заява, звернення, повідомлення, декларація, резолюція, інформація на вимогу

Верховної Ради, обґрунтування відповіді на депутатський запит виголошуються з трибуни [39].

Відповідальність за невиконання вимог ЗУ «Про статус народного депутата» закріплена в частині 5 та передбачає для посадових осіб адміністративну, кримінальну відповідальність, встановлену законом за невиконання законних вимог народного депутата. Відповідно до статті 37 цього закону – винні особи несуть відповідальність встановлену законом за посягання на честь, гідність народного депутата України та вплив на нього, членів його сім'ї та родичів, помічників-консультантів народного депутата України. Окрім цього, в статті 39 передбачається відповідальність згідно з законом для народного депутата України за невиконання своїх обов'язків [41].

Підсумовуючи вищесказане, зазначаємо, що діяльність народних депутатів чітко регламентована низької нормативно-правових актів, в яких зазначаються їх основні напрямки діяльності щодо дотримання норм депутатської етики. Однак якщо говорити про юридичну відповідальність, щодо недотримання таких норм, то вона закріплена в статті про особливості юридичної відповідальності народного депутата України та проголошує, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, а також при здійсненні депутатських повноважень, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

2.3 Юридична відповідальність народних депутатів за недотримання етики спілкування

Діяльність народних депутатів ґрунтується на основних положеннях, що закріплені в правовому статусі народного депутата. Щодо юридичної відповідальності взагалі, то згідно з Федоренко В. Л. вона представляє собою вид соціальної відповідальності, зміст якої передбачає негативну реакцію на

правопорушення (делікт) і протиправну поведінку або діяльність суб'єктів (фізичних і юридичних осіб), які їх скоїли, з боку держави і суспільства та застосування державою до деліктоздатних суб'єктів відповідних санкцій. Юридична відповідальність, має багато видів і форм своєї реалізації. Так, за сутністю у теорії права її диференціюють на: 1) негативну (ретроспективну); 2) позитивну (проспективну). Перший вид відповідальності ґрунтується на причинно-наслідкових (детермінаційних) юридичних зв'язках між деліктом та наступною негативною реакцією на нього суспільства та держави із застосуванням до суб'єкта цього делікту відповідних санкцій. Натомість другий вид - пов'язаний із неухильним і своєчасним дотриманням суб'єктами правовідносин позитивно унормованого обов'язку (обов'язків) для здійснення позитивних, корисних для суспільства та держави функцій. Прикладом позитивної юридичної відповідальності є відповідальність Кабінету Міністрів України перед Президентом України і Верховною Радою України (ч. 2 ст. 113 Конституції України) [9].

Досліджуючи юридичну відповідальність, Малиновський В. Я., наголошує на тому, що це категорія ділової етики, що означає здатність особи усвідомлювати і виконувати покладені на неї завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері [9].

Говорячи про правила етичної поведінки та юридичну відповідальність за її порушення, доречною є увага до Закону України Про правила етичної поведінки. Цей закон втратив чинність на підставі Закону № 1700-VII від 14.10.2014, але для всебічного розуміння проблематики дослідження, вважаємо за необхідне визначення основних положень цього закону, оскільки він визначав керівні норми поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, під час виконання ними службових повноважень та порядок притягнення їх до відповідальності за порушення таких норм. Цей закон чітко визначав суб'єктів поширення, до яких належали 1) Президент України, Голова

Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; 2) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад; 3) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; 4) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань; 5) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступники Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій); 6) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, особи начальницького складу податкової міліції; 7) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, органів доходів і зборів; 8) члени Центральної виборчої комісії; 9) посадові та службові особи інших органів державної влади.

Окрім цього, у розділі II цього закону, прописувалися основні правила етичної поведінки, до яких належали:

- законність, що передбачала необхідність дотримання вимог закону та загально визнаних етичних норм поведінки;
- пріоритет інтересів, що полягав у представленні інтересів держави чи територіальної громади у відносинах з іншими особами;

- політична неупередженість, що полягала у виконанні службових повноважень політично неупереджено;
- толерантність, що стосувалася толерантного та поважного ставлення до політичних поглядів, ідеологічних та релігійних переконань інших осіб;
- об'єктивність, що передбачала об'єктивні дії, зокрема у відносинах з громадськістю, незважаючи на особисті інтереси, особисте ставлення до будь-яких осіб, на свої політичні погляди, ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання.
- компетентність і ефективність, що стосувалася сумлінного, компетентного, вчасного, результативного і відповідального виконання службових повноважень, рішень та доручень органів і осіб;
- формування довіри до влади, що полягала у забезпеченні позитивної репутації органів державної влади, органів місцевого самоврядування;
- конфіденційність, що передбачала не розголошення і не використання конфіденційної інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;
- утримання від виконання незаконних рішень чи доручень, що передбачало утримання від виконання рішень чи доручень керівництва, якщо вони суперечать законодавству або становлять загрозу охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, юридичних осіб, державним або суспільним інтересам;
- недопущення конфлікту інтересів, що стосується необхідності вживання вичерпних заходів щодо недопущення конфлікту інтересів, а також не допускають вчинення дій чи бездіяльності, що можуть спричинити виникнення конфлікту інтересів або створити враження його наявності;
- запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка (пожертви), призводило до необхідності вживання таких заходів як відмовлення від пропозиції; ідентифікування особи, яка зробила пропозицію; залучення свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа колег по роботі; письмове

повідомлення про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або відповідний виборний чи колегіальний орган;

- декларування майна, доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру [38].

Відповідальність, за порушення цього закону прописана в розділі III, та передбачає дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та матеріальну відповідальність з урахуванням особливостей правового статусу таких осіб, визначених Конституцією і законами України.

Отже, як вже зазначалося вище, на сьогодні цей закон втратив свою чинність на підставі Закону України Про запобігання корупції. Він так само як і попередній визначає більш широке коло суб'єктів, до яких належать:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови; державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та

відділень військової підготовки; судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді); особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України; посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику; Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції; члени Центральної виборчої комісії; поліцейські; посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим; члени державних колегіальних органів; Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України; Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що

має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом); представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України "Про державну службу", Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування", інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", і при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої цієї статті;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом.

Правила етичної поведінки закріплені в розділі VI цього закону та стосуються вимог до поведінки осіб, що забезпечуються центральним органом виконавчої влади, який затверджує загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що ґрунтуються на положеннях Конституції України,

законодавства про державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, у сфері запобігання корупції і спрямовані на зміцнення авторитету державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, репутації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, а також на забезпечення інформування громадян про норми поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування стосовно них [35].

До основних вимог етичної поведінки, відповідно до закону належать:

- 1) Додержання вимог закону та етичних норм поведінки;
- 2) Пріоритет інтересів;
- 3) Політична нейтральність;
- 4) Неупередженість;
- 5) Компетентність і ефективність;
- 6) Нерозголошення інформації;
- 7) Утримання від виконання незаконних рішень чи доручень [35].

Щодо юридичної відповідальності народних депутатів про порушення етики спілкування, то виокремлення нормативно-правових актів, що впливають на юридичну відповідальність народних депутатів, на пряму залежить від розуміння таких понять як наклеп та образа. Наклеп за радянським правом є одним із злочинів проти життя, здоров'я, волі і гідності особи. На сьогодні, наклеп як склад злочину не існує в кримінальному законодавстві, оскільки він не був включений у кримінальний кодекс України 2001р [25]. Проте, згадка про нього зберіглася в інших законодавчих актах: закон України «Про Інформацію» [37] та ст. 80 Конституції України [19]. Згідно зі ст. 30 закону України «Про інформацію» вводиться тлумачення оціночного судження:

1. Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.

2. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з

огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду.

3. Суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною.

4. Додаткові підстави звільнення від відповідальності засобів масової інформації та журналістів встановлюються законами України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про інформаційні агентства" та іншими.

З цієї статті, стає зрозумілим, що різниця оціночних суджень від наклепу полягає у використанні фактичних та конкретних даних, тому і не можуть потребувати спростування або доведення правдивості. Але не зважаючи на це, в українському законодавстві наявні нормативні акти захисту громадян від розповсюдження неправдивої інформації, а саме згідно зі ст 34. Конституції України [19] та ст. 277 ЦКУ [49] – кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Крім цього юридична відповідальність за наклеп також прописана в статті 80 Конституції України: Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп [19]. Тобто ключовим моментом наявності юридичної відповідальності за наклеп є розмежування понять оціночне судження та наклеп та доведення останнього.

Говорячи про юридичну відповідальність взагалі, варто зауважити, що згідно з теорією права існують такі види юридичної відповідальності як кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна та конституційна. До народних депутатів можуть застосовуються такі види юридичної відповідальності: матеріальна, дисциплінарна, адміністративна і кримінальна. Валоративним на наш погляд, є поступовий та детальний огляд кожної відповідальності окремо.

Галанець В. В визначає кримінальну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, яка у вузькому правовому значенні тлумачиться як відповідальність ретроспективна, тобто як відповідна реакція держави на вчинене в минулому правопорушення. Кримінальній відповідальності відображає факт реальної взаємодії особи, яка вчинила злочин, і спеціальних органів держави в межах кримінально-правових правовідносин, врегульованих нормами кримінального права. Кримінальній відповідальності підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, або така, яка умисно чи з необережності вчинила передбачене кримінальним законом суспільне небезпечне діяння [9].

Як вже зазначалося вище, у кримінальному законодавстві України до 2001 році наклеп був умисним злочином приватного обвинувачення (за деякими винятками). Після введення в дію нового Кримінального кодексу України наклеп декриміналізували. Парламентська асамблея ради Європи позитивно оцінила декриміналізацію наклепу. Образа – це зневажливе висловлювання чи вчинок, які спрямовані проти кого-небудь і викликають у

нього почуття душевного болю. Образа може бути завдана як публічно, так і за відсутності людини, на яку вона спрямована.

Але говорячи про відповідальність за порушення етичної поведінки, то для народних депутатів України в Кримінальному кодексі згідно зі статтею 364 (2) закріплено, що за умисне здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України (неособисте голосування) - карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [22].

Галанець Г. Г. під адміністративним правопорушенням розуміє протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення). За правопорушення, передбачені згаданим вище кодексом, накладають адміністративну відповідальність, якщо ці порушення не тягнуть за собою, відповідно до закону, кримінальної відповідальності [9].

Відповідно до статті 14 Кодексу України про адміністративні правопорушення – посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків [18]. Насамперед регулювання етичної поведінки народних депутатів закріплено в розділі 13-А цього Кодексу та передбачає відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; незаконне

використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень; порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; невжиття заходів щодо протидії корупції; порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням та порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля [18].

В теорії права під цивільно-правовою відповідальністю розуміють юридичну відповідальність, що полягає у вилученні цивільно-правових стягнень з фізичної або юридичної особи за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, або за заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також за порушення деяких особистих немайнових прав (честь, гідність, ділова репутація). В той же час під адміністративною відповідальністю розуміють юридичну відповідальність за порушення правил поведінки, що діють у сфері державного управління та інших урегульованих адміністративним законодавством сферах, адміністративних стягнень (штраф, втрати спеціальних прав, попередження та ін).

На думку Желюк Т. Л. та Спаського А.С. під матеріальною відповідальністю розуміють вид юридичної відповідальності, що зводиться до необхідності покриття матеріальної шкоди, яка була заподіяна з вини працівника. Підставою для матеріальної відповідальності є наявність прямої дійсної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, яка включає: погіршення або зниження цінності майна внаслідок порушення працівником трудових обов'язків, норм поведінки, правил внутрішнього трудового розпорядку; незаконно нараховані суми заробітної плати і премій та інше [9].

Крім того, Спаський А. С. наголошує, що дисциплінарна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, яка встановлюється тільки за вчинення дисциплінарного проступку, це обов'язок працівника відповідати за вчинений ним дисциплінарний проступок і нести стягнення

(матеріального та нематеріального характеру), передбачені в дисциплінарних санкціях трудового законодавства, які накладає власник.

Відповідно до статті 147 Кодексу Законів про працю за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення [17]. Щодо порядку застосування таких стягнень, то в статті 149 цього кодексу сказано, що до застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення. При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

Згідно з статтею 3 (Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю) та статтею 28 Конституції України (Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню) [19]. Тож мова йде про те, що честь і гідність людини є найвищою соціальною цінністю, а також проголошується право кожного на повагу до його гідності.

Якщо честь та гідність людини були ображені, то вона у праві звернутись до суду з позовом про захист честі та гідності (стаття 23 Цивільного кодексу України):

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав;

2. Моральна шкода полягає:

- 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи;

3. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості;

4. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування;

5. Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом) [49].

Але все ж таки, потрібно наголосити на тому, що без доказів (хіба що кривдник сам визнає свою вину) довести таку шкоду досить важко, оскільки у такому випадку потрібно мати свідків, копії сторінок (скріншотів), публікацій з образами у соціальній мережі.

Інколи публікації наклепницького та образливого характеру можуть завдати шкоду здоров'ю. Розмір грошового відшкодування залежить від чималої кількості факторів: ступеня вини відповідача, характеру правопорушення, ступеня шкоди, завданої потерпілому, та доказів, які надали сторони у ході судового процесу, ряду інших обставин.

Отже, підсумовуючи вище сказане, наголошуємо на тому, що для того щоб обрати вид юридичної відповідальності необхідно, по-перше правильно розгалужувати такі поняття як наклеп, образа та оціночне судження, за яке взагалі не передбачена юридична відповідальність, по-друге чітко формулювати сутність порушення етичної поведінки, за які передбачені різні види відповідальності і по-третє необхідним є збирання показів свідків та інших письмових доказів.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОДЕКСІВ ПОВЕДІНКИ ПАРЛАМЕНТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИХ НОРМ В УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

3.1 Міжнародний досвід застосування та впровадження кодексу етичної поведінки членів парламенту

Відповідальність парламенту перед суспільством і політична довіра до цього органу є основоположними принципами, дотримання яких є необхідним для всіх держав-учасників Європейського союзу.

Регулювання поведінки парламентаріїв і норми депутатської етики надзвичайно важливі для забезпечення віри суспільства в ефективність, прозорість і справедливість демократичних систем, а також для підтримки в державних установах культури, в якій суспільні інтереси знаходяться вище приватної вигоди. У парламентських системах існують різні моделі регулювання та здійснення контролю в цій галузі, і ці моделі мають очевидну тенденцію до «кодифікації» стандартів поведінки і етики парламентаріїв, тобто до оформлення стандартів у вигляді «кодексів поведінки». При цьому скандали та суперечності, що періодично виникають в країнах з парламентською демократією, дозволяють припустити, що реформа етичних норм, проведена з залученням всіх верств суспільства, може відіграти важливу роль у відновленні довіри до демократичних систем управління.

Унікальне становище народних обранців полягає в тому, що вони є єдиною групою членів суспільства, які не тільки мають дотримуватися Закону, але й повинні змінити його, втому числі в тих аспектах, які впливають особисто на народних обранців. Вони, як правило, визначають власні зарплати та загальний бюджет своїх установ. Такий ступінь влади і впливу означає, що політики більше, ніж інші професійні групи, підпадають під розмивання між державними та власними інтересами. Політики часто

працюють у «сірій зоні етики». Тому, з метою підтримки або відтворення суспільної довіри, політики, зокрема парламентарі, беруть на себе «позитивні» та «негативні» зобов'язання. Загалом, сучасні підходи до визначення стандартів депутатської етики і поведінки у різних країнах в сучасній науковій літературі досліджені доволі повно. Зокрема, аналітиками пропонується багато досліджень з порівняльними таблицями визначених національних стандартів у Кодексах поведінки різних країн. В якості корисних прикладів таких досліджень можна зазначити уже згадані вище «Законодавче регулювання питань парламентської етики в країнах Європейського союзу» та «Довідник парламентської етики і поведінки: керівництво для парламентарів». Згідно з цими документами, до основних цілей створення та / або реформування професійних та етичних стандартів для парламентаріїв відносять:

1. Боротьбу з корупцією. Встановлені стандарти та обмеження допомагають у запобіганні зловживання службовим становищем та іншим формам корупції, оскільки встановлюють чіткі правила поведінки для депутатів, контролюють їхню фактичну поведінку і передбачають покарання за порушення;

2. Покращення підзвітності та зміцнення довіри. Чіткі стандарти підзвітності не тільки контролюючим органам але і ЗМІ є вирішальним критерієм для довіри суспільства та створення позитивного іміджу депутата;

3. Професіоналізація політики. Відповідно до історичного розвитку різних країн типовим є те, що в політику можуть потрапити абсолютно різні люди за професіями, рівнем освіти та досвіду. Проте робота в парламенті вимагає від депутатів чіткого слідування загальноприйнятих норм та моделей поведінки. Чіткі стандарти також допомагають об'єднати членів парламенту, дозволяють їм подолати очевидні політичні розбіжності й виробити почуття колегіальності.

4. Дотримання та виконання вимог міжнародних стандартів діяльності. Введення кодексів поведінки для державних посадових осіб, в основі яких є

прагнення до сумлінності, чесності і відповідальності, демонструє прихильність країни до виконання і дотримання загальноєвропейських міжнародних стандартів і норм. Окрім цього це може бути важливим для відповідності умовам вступу в міжнародні організації або для отримання міжнародної допомоги.

Також доцільно звернути увагу на такі матеріали, як:

1. Кодекс поведінки членів парламентської асамблеї ради Європи (Code of conduct for members of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, January 2015) [60]. Метою цього кодексу є надання довідкової бази для членів Парламенту Асамблея Ради Європи для виконання своїх обов'язків. У цьому кодексі викладено загальні принципи поведінки, яку Асамблея очікує від своїх членів. Дотримуючись цих стандартів, члени можуть підтримувати та зміцнювати відкритість та підзвітність, необхідні для довіри та впевненості у Парламентській Асамблеї. До основних принципів та вимог, що висувуються до парламентарів, необхідно зазначити наступні:

Кожен член парламенту має:

- відповідально, сумлінно та чесно виконувати свої обов'язки;
- приймати рішення виключно в інтересах суспільства, не будучи пов'язаними жодними інструкціями, які б могли поставити під загрозу здатність членів поважати цей кодекс;
- не діяти таким чином, щоб призвести Асамблею до занепокоєння або залямувати репутацію Асамблеї;
- відповідально використовувати наявні у них ресурси;
- не використовувати свою державну посаду в особистих цілях;
- заявляти про будь-які інтереси, що стосуються державних функцій, та вживати заходи для вирішення конфліктів, що виникають, захищаючи інтереси суспільства;
- пропагувати та підтримувати ці принципи керівництвом та власним прикладом;
- зобов'язуватися дотримуватись правил поведінки і надалі.

Щодо загальних правил поведінки членів Асамблеї Ради Європи, то потрібно зазначити, що парламентарі повинні поважати цінності Ради Європи та загальні принципи поведінки Асамблеї та не вживати жодних дій, які можуть завдати шкоди репутації та добросесність Асамблеї або її членів. Окрім цього, члени повинні уникати конфліктів між будь-якими фактичними чи потенційними економічними, комерційними, фінансовими або іншими інтересами на професійному, особистому чи сімейному рівні. Учасники повинні використовувати інформацію розсудливо і, зокрема, не використовувати її особисту інформація, яка була отримана конфіденційно під час виконання службових обов'язків.

Говорячи про правила поведінки під час дебатів Асамблеї, то найголовнішими принципами є те, що, Голова Асамблеї підтримує порядок та забезпечує ведення дебатів у цивільному порядку відповідно до діючих норм та практики. Члени Парламентської Асамблеї поведуться ввічливо і шанобливо один до одного та до Голови Асамблеї або будь-якої іншої особи, яка є головуючою. Вони мають утримуватися від будь-яких дій, які можуть порушити проведення дебатів чи унеможливити застосування цих норм. Це положення повинно застосовуватися і до засідань Бюро та комітетів. У випадку порушень цих норм, до членів Асамблеї Ради Європи застосовуються такі обмеження, а саме:

- тимчасове позбавлення права виступати та бути занесеними до списку доповідачів;
- тимчасове позбавлення права підписувати поправки, пропозиції, резолюції або рекомендації, письмові декларації;
- тимчасове позбавлення права звертатися з питаннями до Комітету міністрів;
- тимчасове позбавлення права бути призначеним доповідачем або тимчасова заборона діяти як доповідач комітету;
- тимчасова заборона бути членом спеціальної комісії з спостереження за виборами;

- тимчасове позбавлення права бути кандидатом у президенти Асамблеї, голови або заступника голови комітету або підкомітету;

- тимчасове позбавлення права інституційного представництва Асамблеї та її комітетів.

2. Кодекс поведінки палати громад Сполученого Королівства (Code of Conduct for House of Lords Members' Staff) [59]. В цьому кодексі наголошуються, що до основних цілей цього кодексу належить: встановлення стандартів та принципів поведінки, які очікуються від усіх членів при виконанні своїх обов'язків; встановлення правил поведінки, які лежать в основі цих стандартів та принципів і яких повинні дотримуватися всі члени; та забезпечення довіри громадськості до стандартів, які очікуються від усіх членів, та до зобов'язання Палати дотримуватися цих правил. Тож, аналізуючи ці цілі, доходимо до висновку, що напрям діяльності зазначеного кодексу майже повністю відповідає напрямку вже досліджених кодексів європейських парламентарів. Від членів палати очікується дотримання принципів, викладених у Кодексі поведінки парламенту, щодо поваги, професіоналізму, розуміння поглядів інших, ввічливості та прийняття відповідальності. Їхня поведінка має базуватися на урахуванні суспільних інтересів, уникнення конфлікту між особистими інтересами та суспільними інтересами та вирішення будь-яких конфліктів на користь суспільних інтересів.

3. Кодекс поведінки парламентського персоналу. Доповідь Мауро Зампіні на конференції в Каїрі 1997 року (Codes of conduct for parliamentary staff. Report prepared by Mr Mauro ZAMPINI (Italy), adopted at the Cairo Session, September 1997) [62]. В основі цієї доповіді лежить прагнення до дослідження численних кодексів поведінки, що діють у багатьох країнах. Основною метою їх є вироблення правил поведінки, які регулюють не лише стосунки з громадськістю та серед посадових осіб, а також приватне життя державного службовця. На думку доповідача, кодекси поведінки підкріплюють концепцію посадової особи, яка користується довірою

громади. Безумовно, кодекс поведінки не повинен зводитися лише до осуду парламентської поведінки, а має містити категорії різних видів моральних правопорушень, оскільки тільки в цьому випадку є можливим створення та застосування різних видів санкцій.

4. Парламентська етика. Порівняльний аналіз (Legislative Ethics: A Comparative Analysis. The National Democratic Institute for International Affairs, Legislative research series) [71]. Метою цієї роботи є порівняння етичних режимів 20 країн на всіх етапах демократичності розвитку. Це дослідження демонструє, що загальний режим етики, як правило, включає три складові: 1) загальний «кодекс поведінки», що окреслює очікувану поведінку законодавців; 2) офіційні та конкретні "етичні правила", де детально викладаються вимоги, необхідні для виконання такого кодексу, включаючи вказівки щодо розкриття фінансової інформації; 3) регуляторна установа для забезпечення виконання цих правил. Ця установа може бути використана як консультативний орган для законодавців з питань поведінки. Більшість етичних режимів, що взяли участь в дослідженні включають загальну відданість принципам доброчесності або "кодексу поведінки", згідно з яким законодавці зобов'язуються вести себе належним чином, що відповідає їхній позиції носіїв суспільної довіри. "Сім принципів суспільного життя" в Сполученому Королівстві є одним із таких прикладів. На відміну від етичних норм, які описують поведінку дуже детально, кодекси поведінки - це основні документи, написані легкою та зрозумілою мовою, які встановлюють загальні цілі та завдання, яких прагнуть досягти законодавці. Наприклад, у Палаті представників Сполучених Штатів діє кодекс поведінки, що складається з 12 пунктів, згідно з яким, парламентарі та персонал "повинні поводитися у будь-який час таким чином, щоб це відповідало рівню довіри Палаті". Цей короткий кодекс також стосується конфлікту інтересів, відпусток, подарунків, коштів на кампанії, практики найму тощо.

Говорячи про наявність великої кількості кодексів етичної поведінки парламентарів створює реальну загрозу, що полягає в можливості обмеження

депутатських дій через регулювання парламентських стандартів. З цієї причини необхідно захищати права парламентарів на свободу слова і свободу вираження поглядів під час виконання ними своїх обов'язків - наприклад, при виступі з промовою в парламенті, голосування або просуванні законодавчих ініціатив. Ці свободи створюють основу незалежності парламенту і дозволяють депутатам виконувати свої функції представництва інтересів виборців і контролю за діями виконавчої влади. У своєму посібнику «Права людини: керівництво для парламентаріїв» Міжпарламентський союз відзначає наступне: «Парламент може виконувати свою роль тільки тоді, коли його члени користуються свободою вираження поглядів, яка необхідна їм, щоб говорити від імені виборців. Члени парламенту повинні бути вільні у пошуку, отримання та передачу інформації та ідей без страху переслідування. Тому їм зазвичай присвоюється особливий статус, який може забезпечити їм необхідну незалежність: вони користуються парламентською привілеєм або парламентською недоторканністю. Парламентська недоторканність гарантує незалежність і гідність представників народу, захищаючи їх від будь-якої загрози, залякування або довільних заходів, спрямованих проти них з боку державних чиновників або інших громадян. Таким чином гарантується автономність і незалежність інституту парламенту». Є два способи захистити зазначені свободи. Перший спосіб полягає в наданні захисту щодо заяв, які роблять парламентарії, з тим щоб останні «в ході виконання своїх функцій ... могли говорити, що побажають, що не побоюючись санкцій, а побоюючись тільки несхвалення з боку своїх виборців» [68]. Цю свободу вираження поглядів в парламенті часто називають «принципом матеріального імунітету» або «принципом невідповідальності».

Цікавою є підбірка країн в яких наявний принцип матеріального імунітету, наприклад в Німеччині таким правом користуються лише члени Бундестагу: депутат підлягає тільки дисциплінарним заходам, які призначаються спікером / палатою. До таких відносять: заклик до порядку,

осуд. При цьому члени парламенту звільняються від кримінального і цивільного переслідування за виражені думки і голосування, безпосередньо пов'язані з виконанням ним парламентських обов'язків і які мали місце на засіданнях бундестагу або парламентських комітетів. Але, випадках «неконституційною клевети» або «неповаги до Бундестагу» державний прокурор або Комітет з депутатської недоторканності і регламенту можуть поставити питання недоторканності на голосування в палаті парламенту.

В Сполученому Королівстві, таким правом користуються члени парламенту, які підлягають тільки дисциплінарним заходи, які призначаються спікером / палатою (таким як заклик до порядку, цензура) і звільняється від кримінального і цивільного переслідування і слідства / розслідування за вираження думок і голосування, що безпосередньо пов'язані з виконанням ним парламентських обов'язків. Члена Британського парламенту можуть позбавити права матеріального імунітету лише в обмежаних випадках, відповідно до «Акту про клевету» 1996 року.

У Франції таким правом також користуються члени парламенту, які підлягають тільки дисциплінарним заходам, які призначаються спікером / палатою, до них належать заклик до порядку, осуд. Член парламенту, на час своєї каденції, звільняється від кримінального і цивільного переслідування і слідства / розслідування за виражені думки і голосування, що безпосередньо пов'язані з виконанням ним парламентських обов'язків. Окрім цього, необхідно зазначити, що члени парламенту Франції не можуть бути позбавлені права матеріального імунітету.

Другий спосіб полягає в тому, що парламентаріям може бути надано імунітет від судового переслідування (і в деяких випадках від арешту) за загально кримінальної злочину. Це явище відоме як «формальний депутатський імунітет» або «недоторканність» і зазвичай носить обмежений характер - наприклад, недоторканність діє тільки протягом депутатського терміну або може бути знята за певних умов. Пояснення такої недоторканності для парламентаріїв полягає в тому, що в історії виконавча

влада іноді прагнула усунути «проблемних» або критично налаштованих членів парламенту. Міжпарламентський союз відзначає, що «судові переслідування часто служили виправданням спроб уряду відсторонити критично або опозиційно налаштованих парламентарів від державної діяльності» [68]. Однак недоторканність не є безкарність, і вона не означає, що депутати стоять вище закону і можуть здійснювати звичайні злочини, не боячись переслідування. Проте, парламентарії іноді діють саме так і намагаються використовувати свій імунітет, щоб зловживати своїми повноваженнями і уникнути судового переслідування за злочинні дії, в тому числі за корупцію і зловживання службовим становищем.

Аналізуючи досвід європейських країн щодо використання поняття детутаської недоторканості, прозорим стає те, що у Німеччині таким правом користуються члени Бундестага, яким надається захист від кримінального та дисциплінарного переслідування (в тому числі і від попереднього слідства і обшуків) і від арешту, за винятком випадків їх затримання в момент вчинення злочину, або у випадках цивільних порушень, порушення договірних зобов'язань або підготовчих постанов про позбавлення волі в результаті цивільного позову. Таке право обмежується строком дії мандату але може бути припинено у зв'язку з вимогою ряду органів, в тому числі судом та прокуратурою.

У Сполученому Королівстві таким правом володіють члени обох палат. Вони користуються імунітетом від арешту і затримання за будь-які цивільні правопорушення. Однак це майже не має практичного застосування, оскільки існує дуже мало цивільних правопорушень, за які передбачено затримання. Окрім цього, жоден державний орган не може позбавити цього права членів Британського парламенту.

У Франції таким правом також володіють члени парламенту, яким надається захист від кримінального та адміністративного переслідування (але не від попереднього слідства і обшуків) і від арешту, за винятком випадків їх затримання в момент скоєння злочину; також надається захист у випадках

вчинення нетяжких правопорушень або порушень, пов'язаних з оподаткуванням або цивільними справами, або при винесенні остаточного вироку судом. Це право обмежується строк дії мандати, та може припинити свою дію у випадку вимоги Міністерства Юстиції.

Підсумовуючи все вищесказане, хочемо наголосити на тому, що основною метою створення таких етичних кодексів поведінки у Європейському суспільстві, насамперед виступає прагнення до підтримки авторе тиру установи, авторитету депутатів та членів парламенту та ступеню довіри їм суспільством. Для кожного є очевидним, що депутат, який висловлює свої думки чітко, зрозуміло у шанобливій манері, не зважаючи на конфлікті ситуації, що можуть виникати під час дебатів, завжди буде отримувати більшу квоту довіри від населення, ніж той, який не в змозі утримуватися від образливих слів під час доведення своєю точки зору. Наявність низки європейських кодексів поведінки надає Україні чудову та ефективну базу для створення власного кодифікованого акту етичної поведінки народних депутатів.

3.2 Перспективні напрямки розвитку та впровадження кодексу етики народних депутатів в Україні

Для проведення будь-якої реформи регулювання парламентських стандартів необхідно брати до уваги існуючі кодекси поведінки для законодавців і парламентського апарату, процедурні правила, регламент роботи парламенту, рішення парламенту, а також керівництва та інструкції для законодавців.

На роботу парламенту також можуть серйозно впливати неформальні правила і звичаї, які стосуються того, як повинні вести себе парламентарії і як слід виконувати парламентську роботу. Можна навести такі приклади таких правил і традицій:

- Члени парламенту Сполученого Королівства зобов'язані, не перебиваючи, вислухати першу промову нового члена парламенту;
- Звернення «високоповажний» використовують в зверненні один до одного члени парламенту в Італії, на Мальті і в Сполученому Королівстві;
- Члени парламенту повинні бути присутніми на пленарному засіданні як мінімум протягом двох виступів, наступних за їх власною мовою;
- Від члена парламенту можуть чекати, що він попередить іншого депутата про те, що в своєму виступі має намір відгукнутися про нього негативно.

Будь-які зусилля задля встановлення професійних стандартів в парламенті повинні враховувати ці тонкощі. Наприклад, в деяких палатах спікер або голова парламенту відіграє важливу роль, контролюючи дотримання правил і норм під час дебатів і часто визначаючи ряд важливих прецедентів, що стосуються допустимої поведінки. Однак легітимність цієї ролі залежить від того, наскільки незалежний такий спікер або голова. У парламентах, де спікер не зупиняє своє членство в політичній партії після обрання на цей пост, його регламентуюча роль може викликати більше протиріч, ніж в парламентах, де таке членство припиняється .

У суспільстві також можуть існувати неформальні норми, що впливають на парламентську поведінку. У деяких країнах громадськість чекає, що депутати будуть діяти на користь своїх округів, направляючи державні ресурси місцевому населенню і місцевим групам, що представляють такі інтереси. Такі дії в багатьох країнах вважаються законною частиною діяльності депутата, але в інших державах вони сприймаються як неналежні. Якщо нові правила не враховують існуючі норми і звичаї або заперечують їх, вони навряд чи будуть ефективними.

Що стосується нашої країни, та задля вирішення проблем з депутатською етикою перспективним та дієвим є ухвалення спеціального кодексу етичної поведінки, який має підтримувати у Верховній Раді атмосферу демократії та відповідального ставлення до своїх обов'язків.

Розглядаючи кодекс, як перспективний напрямок розвитку до демократизації та підвищення рівня довіри до депутатів Верховної Ради, спочатку звернемося до визначення поняття кодекс.

Тож кодекс етичної поведінки народних депутатів визначається як, перелік основних принципів та правил, що регулюють поведінку депутатів у письмовій формі. До мети такого кодексу можна віднести надання депутатам і громадськості чіткого уявлення про очікування і сприяти підзвітності депутатів. Спираючись на досвід європейських країн, вважаємо, що кодекс повинен регулювати:

1. Інтереси та майно;
2. Витрати і виплати;
3. Поведінку в залі засідань і поза ним;
4. Дрес-код;
5. Працевлаштування після депутатського терміну.

Щодо змісту кодексу, то необхідними складовими елементами мають бути такі: правила, принципи та механізми виконання.

Наслідуючи досвід європейських країн, пропонується, щоб кодекси стандартів поведінки охоплювали сім основних аспектів, згідно з якими члени парламентів повинні:

- 1) завжди діяти в інтересах громадян;
- 2) за жодних обставин не приймати фінансових або інших зобов'язань для реалізації сторонніх інтересів;
- 3) приймати рішення на підставі об'єктивних критеріїв та аргументів;
- 4) нести відповідальність за своєї дії;
- 5) відкрито і прозоро приймати рішення та пояснювати процеси прийняття рішень;
- 6) діяти чесно та уникати будь-яких конфліктів інтересів;
- 7) підтримувати етичну поведінку у складі урядових органів і серед громадськості, подаючи відповідні приклади.

Зважаючи на низку необхідних аспектів, що є необхідною запорукою впровадження такого кодексу в Україну, не можемо оминати і реальні кроки уряду в бік реалізації цього перспективного напрямку.

Наприклад, було декілька спроб впровадження кодексу в Україні, наприклад проект Закону України «Про добросесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування» [34] було розроблено Головною держслужбою України ще у 2007 році. Він розглядався на четвертій сесії Верховної Ради шостого скликання, але не був ухвалений, в 2009 році було створено додаток до Постанови Верховної Ради України Про Кодекс добросесної поведінки народних депутатів України [42]. Згідно з документом, Кодекс добросесної поведінки народних депутатів України (далі – Кодекс) встановлює набір етичних принципів і стандартів, на основі яких народні депутати України (далі по тексті - депутати) здійснюють свою діяльність. Кодекс являє собою корпоративну угоду, розроблену і прийняту з метою сприяння ефективної законодавчої діяльності народних депутатів України. До основних вимог, що постають перед народними депутатами, зазначаються такі:

- неухильно дотримуватись Конституції України, Регламенту Верховної Ради України, законів України, присяги народного депутата України та вимог цього Кодексу;

- віддано служити інтересам Українського народу, зміцнювати довіру суспільства до інституту парламенту, працювати на покращення іміджу парламенту і держави в цілому;

- сприяти вдосконаленню демократичного урядування; підтримувати закони, що спрямовані на розвиток демократії та громадянського суспільства в Україні; посилювати відповідальність і підзвітність депутатів;

- проявляти високі моральні якості і здійснювати свою діяльність відповідно до загальнолюдських цінностей;

- завжди зберігати гідність, поважати честь і гідність інших депутатів, посадових осіб і громадян;

- утримуватись від дій, заяв та вчинків, що здатні скомпрометувати його самого, виборців, яких він представляє, Верховну Раду України;

- служити прикладом виконання своїх депутатських повноважень, володіти бездоганною професійною та громадянською репутацією;

- бути патріотом України, відстоювати її національні інтереси, сприяти реалізації і захисту визнаних і гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина. Окрім цього, цим документом окреслюються принципи на яких ґрунтується діяльність народного депутата:

- Відданість інтересам народу України;

- Сумлінність;

- Доброчесність і прозорість;

- Об'єктивність та неупередженість;

- Відповідальність і підзвітність;

- Публічність;

- Чесність;

- Компетентність.

Крім того, в додатку регламентуються дії, які забороняються під час роботи парламенту, а саме: а) виступати без дозволу головуючого, в тому числі з питань, що не стосуються визначеного порядку денного; б) порушувати встановлені Регламентом порядок та вимоги стосовно виступів; в) перешкоджати викладенню або сприйняттю виступу (вигуками, оплесками, звуковими пристроями, вставанням, розмовами по мобільному телефону тощо), проходити перед президією та трибуною парламенту під час виступу головуючого чи промовців; г) використовувати образливі висловлювання та непристойні слова, закликати до незаконних і насильницьких дій, допускати образи на адресу інших депутатів або інших осіб, державних органів, підприємств, установ та організацій; д) використовувати в своїх промовах недостовірні та неперевірені відомості та інше.

У разі порушення вимог, викладених у цій статті, Голова Верховної Ради України має право:

- закликати депутатів до порядку;
- винести усне зауваження депутату;
- винести догану депутату;
- дати розпорядження про розміщення інформації про порушення у газеті «Голос України» та на веб-сторінці Верховної Ради України;
- звернутися за допомогою до Служби парламентського пристава з метою відновлення дисципліни в залі засідання;
- звернутися до Комісії з питань Регламенту та депутатської етики зі скаргою про порушення норм цього Кодексу та проханням надати оцінку вчиненим діям, та винести рішення про притягнення депутата (депутатів), що порушив (порушили) вимоги цього Кодексу до дисциплінарної, адміністративної чи іншої відповідальності;
- закрити засідання.

До позитивних напрямків цього додатку можна віднести те, що в цьому документі чітко сформульовані основні принципи діяльності депутатів, але частина, що стосується впровадження санкцій щодо порушників, залишається на етапі розвитку.

Наступний етап роботи над кодифікацією етичних норм депутатів, пов'язаний з інтеграцією України у європейське політичне співтовариство та активна співпраця з інституціями ЄС. Як вже зазначалося вище, в цьому напрямку європейська спільнота має чіткі вимоги та принципи щодо діяльності депутатів в парламенті, що закріплені низкою нормативно-правових актів та положень. Слід зазначити. Що протягом 2015-2016 років в Україні працювала спеціальна місія Європейського парламенту.

В рамках роботи цієї місії була підготовлена «Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України» [8]. Аналізуючи документ Дорожньої карти, зрозуміло, що основні напрямки роботи стосувалися політичної культури та

депутатської недоторканості. Останнє має бути переглянуте з точки зору Звіту Венеціанської комісії Ради Європи, в пункті про те, що кримінальні правопорушення з боку депутатів повинні переслідуватися в повному обсязі, а недоторканність має насамперед стосуватися всеосяжного захисту свободи слова членів парламенту. Більш докладний аналіз документа виявив основні моменти, що стали необхідними умовами виконання для України, а саме, та що, Голова ВРУ (заступник чи головуючий) повинен мати право на відсторонення та називання від участі у засіданні депутата, який порушив норми поведінки, яка має ознаки насильства та або спрямована на зрив роботи парламенту. Крім того, необхідною умовою є запровадження запровадження фінансових стягнень за порушення; інститут парламентських приставів має бути реальним та ефективним механізмом підтримки належного порядку під час засідань. Задля оскарження свого покарання народні депутати мають презентувати своє оскарження під час наступного засідання Комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України;

Також необхідно залучити до діяльності Верховної Ради спеціальних експертів з питань регламенту і процедурних аспектів роботи ВРУ, які мають асистувати Голові парламенту, повідомляючи про порушення та гарантувати, що робота ВРУ під час пленарного засідання відбувається строго з дотриманням усіх регламентних вимог.

Кодекс поведінки народного депутата ВРУ має бути розробленим та інституціолізованим у ВРУ. Таке впровадження має бути із урахуванням принципів всеохоплюваності, консультативності, та прозорості та ефективності у відповідності до кращої світової практики.

Без сумнівно, всі ці зміни могли б позитивно вплинути на діяльність українського парламенту, покращенню іміджу народного депутата, підвищенню квоти довіри від населення до народних обранців. Але слід зазначити, що такі зміни так і не були прийняті.

На сьогодні, питання ухвалення Кодексу етичної поведінки депутата взагалі залишається лише на рівні декларативних заяв без розробки реальних законодавчих ініціатив. Однак все це не впливає на нагальність проблеми та необхідності її всебічного вирішення. Як вже зазначалося, відповідно до частини 1 статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» [41], народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування та за висловлювання в Верховній Раді окрім відповідальності за наклеп та образу, тож можливо внесена поправка до цього закону, стане руйнівною силою у створенні кодексу етичної поведінки депутатів, в якому будуть прописані не тільки основні вимоги та принципи, але й ж надано юридичне тлумачення таким поняттям як наклеп та образа.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячене міждисциплінарному аналізу та охарактеризуванню етичної поведінки народних депутатів, особливостей її порушення та юридичній відповідальності за такі порушення. Міждисциплінарність цього дослідження, насамперед полягає в тому, що нами було виявлені основні норми та засади професійного спілкування з точки зору філологічної науки, а потім проаналізовані основні напрямки юридичної відповідальності за порушення, що стосуються правничого напрямку дослідження.

На першому етапі дослідження нами був проведений комплексний огляд теоретико-правових засад професійного спілкування народних депутатів. Увага була сконцентрована на загальному розумінні такого поняття як професійне спілкування, що уособлює різні форми розмови, слухання, письма та реагування, що здійснюються як на робочому місці, так і за його межами, особисто або в електронній формі. Термін професійне спілкування в комунікативному просторі не може існувати обмежено та відокремлено, оскільки він тісно пов'язаний з таким поняттям як професійна компетенція, що насамперед полягає у характеристиці професіоналізму та має два значення: 1) достатній ступінь відповідності вимогам посади; 2) поведінкова характеристика успішного виконання конкретного виду роботи (у межах компетентнісного підходу). Окрім цього, в рамках розуміння професійного спілкування, валоративним є дослідження основної сфери застосування такого спілкування, а саме розгляду поняття політична комунікація. Цей термін, на сьогодні має велике значення у впровадженні політичних кампаній, що передбачає ефективне лідерство в сучасній демократичній країні. Однією з вирішальних характеристик ефективної політичної комунікації є наявність високо досвідчених політичних радків, які створюють імідж народного обранця. Наступною такою характеристикою можна вважати зв'язок ЗМІ з політичною комунікацією, що насамперед

проявляється у потужному впливі на суспільні настрої. Ефективним задля загального розуміння соціальних тенденцій є виокремлення таких основних напрямків як модернізація - соціальна фрагментація і поява політики ідентичності; індивідуалізація - акцент на особистих потребах і зниження інтересу до політики; секуляризація - зниження статусу політиків і партійної лояльності; економізація - посилення впливу економічних чинників, які тепер можуть впливати на політичний порядок денний і інші соціальні сфери; естетизація - люди більше переймаються іміджем, модою і стилем; раціоналізація - все засновано на дослідженні і використанні методик; «медіатизація» - посилення впливу ЗМІ.

Говорячи про вимоги до професійного спілкування, то ключовим моментами такого дослідження було виокремлення понять культури спілкування, культури мовлення та професійної етики. Всі ці поняття пов'язані між собою та створюють культуру професійного спілкування, яка екстеріоризується завдяки формулі з такими елементами як культура перцепції, культура рефлексії, культура комунікації та культура інтеракції.

Щодо порушення етики професійного спілкування, то наша увага насамперед стосувалася виявлення терміне неетичної професійної поведінки, який включає три споріднені ознаки, а саме: 1. неетична поведінка, 2. моральна некомпетентність, та 3. моральна шкода. Окрім цього до проявів неетичної поведінки були віднесені такі лексичні номінації як образа та наклеп.

Другий етап нашого дослідження стосувався юридичного та правового статусу поведінки народних депутатів. Для комплексного розуміння цих понять на початку дослідження були охарактеризовані загальні характеристики поняття депутатської етики. Окрім цього була виявлена основна мета етичного режиму, що полягає у забезпеченні дотримання певних стандартів поведінки серед його членів. Відповідно до статті 8 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» 1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого

округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен дотримуватися таких правил депутатської етики: 1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано; 2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях; 3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загально визнаними принципами порядності, честі і гідності; 4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках; 5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад; 6) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

Щодо статусу народного депутата, то відповідно до Закону України про статус народного депутата, було подане визначення поняття народний депутат, як обраний відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України, виокремленні основні його права та обов'язки як то брати участь у засіданнях Верховної Ради України, у роботі депутатських фракцій (груп), у роботі комітетів, тимчасових спеціальних комісій, тимчасових слідчих

комісій, утворених Верховною Радою України, виконувати доручення Верховної Ради України та її органів, брати участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України, у парламентських слуханнях та звертатися із депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності у порядку, передбаченому цим Законом і законом про регламент Верховної Ради України, та відповідальність (відповідальність за невиконання вимог ЗУ «Про статус народного депутата» закріплена в частині 5 та передбачає для посадових осіб адміністративну, кримінальну відповідальність, встановлену законом за невиконання законних вимог народного депутата).

Згідно зі статтею 10: Народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Верховній Раді України та її органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Тож наступним етапом нашого дослідження було виокремлення основних видів юридичної відповідальності, а саме кримінальна, адміністративна, матеріальна та дисциплінарна, охарактеризування правопорушень етичного характеру та відповідальності за них.

Аналізуючи чинні нормативно-правові акти України щодо відповідальності етичної поведінки нами було виокремлені наступні:

- кримінальна відповідальність (у кримінальному законодавстві України до 2001 році наклеп був умисним злочином приватного обвинувачення (за деякими винятками). Після введення в дію нового Кримінального кодексу України наклеп декриміналізували. Парламентська асамблея ради Європи позитивно оцінила декриміналізацію наклепу. Щодо відповідальності за порушення етичної поведінки, то для народних депутатів України в Кримінальному кодексі згідно зі статтею 364 (2) закріплено, що за

умисне здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України (неособисте голосування) - карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- відповідальність за адміністративні правопорушення (Відповідно до статті 14 Кодексу України про адміністративні правопорушення – посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Насамперед регулювання етичної поведінки народних депутатів закріплено в розділі 13-А цього Кодексу та передбачає відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень; порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; невжиття заходів щодо протидії корупції; порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням та порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля).

- дисциплінарна відповідальність (Відповідно до статті 147 Кодексу України про працю за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення). Що стосується діяльності народних депутатів, то така відповідальність стосується звернення до Комітету Верховної Ради України з

питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України.

Заключний етап дослідження стосувався ознайомлення з європейський досвідом кодифікації етичної поведінки депутатів та перспективними напрямками впровадження такого кодексу в Україні. Для прикладу були взяті такі країни як Сполучене Королівство, Франція та Німеччина. Окрім цього були виокремлені та охарактеризовані такі основні документи як Кодекс поведінки членів парламентської асамблеї ради Європи, Кодекс поведінки палати громад Сполученого Королівства, Кодекс поведінки парламентського персоналу та Парламентська етика. Порівняльний аналіз.

Щодо перспективного плану розвитку такого кодексу в Україні, то слід зазначити, що сьогодні, питання ухвалення Кодексу етичної поведінки депутата взагалі залишається лише на рівні декларативних заяв без розробки реальних законодавчих ініціатив. Однак все це не впливає на нагальність проблеми та необхідності її всебічного вирішення. Як вже зазначалося, відповідно до частини 1 статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України», народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування та за висловлювання в Верховній Раді окрім відповідальності за наклеп та образу, тож можливо внесена поправка до цього закону, стане руйнівною силою у створенні кодексу етичної поведінки депутатів, в якому будуть прописані не тільки основні вимоги та принципи, але й ж надано юридичне тлумачення таким поняттям як наклеп та образа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адельсеїтова А. Б. Порівняльно-правовий аналіз деяких питань відповідальності парламентаріїв України та Республіки Білорусь. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2012. Т. 25, № 2. С. 10–16.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
3. Берестенко О. Г. Культура професійного спілкування : навч.-метод. посіб. для студ. ден. та заоч. форм навчання всіх спец. гуманіт. профілю / Держ. закл. «Луган. нац. унт імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 299 с.
4. Битяк Ю. П. Державна служба та розвиток її демократичних основ. Харків : Укр. юрид. академія, 1990. 74 с.
5. Воробьев В. А. Проблемы классификации государственных служащих. *Правоведение*. 1987. № 11. С. 11–15.
6. Голікова Н. С., Попова І. С. Етикет і культура мовного спілкування у вищій школі : навч.-метод. посіб. Дніпро : Вид-во ДНУ, 2009. 160 с.
7. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія Державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15.
8. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України / упоряд. Т. Таштанов ; ст. радник Д. Мерфі. К., 2016. 74 с.
URL:<https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf> (дата звернення: 26.11.2020)
9. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

10. Етика депутатської діяльності та інститут дисциплінарної відповідальності народних депутатів України: напрями удосконалення : аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. – URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1036/#_ft (дата звернення: 26.11.2020).
11. Законодавче регулювання питань парламентської етики в країнах Європейського Союзу / Європейський інформаційно-дослідницький центр ; уклад. С. Беловол. К, 2016. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28943.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
12. Іншин М. І. Поняття та елементи статусу державного службовця органів внутрішніх справ. *Форум права*. 2006. № 1. С. 45–50. URL: <http://surl.li/hmgv> (дата звернення: 26.11.2020).
13. Кисельова О. І., Фащук Т. В. Забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Часопис Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Право”. 2013. № 1 (7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13koitzd.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
14. Клемпарський М. М. Проблеми правового регулювання статусу державних службовців як суб’єктів трудового права України : монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. 448 с.
15. Ковальов С. Щодо строків та особливостей притягнення до дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 416–423. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/8/Kovalov.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
16. Кодекс етики депутатів Маріупольської міської ради : затверджений Маріупольською міською радою 24 травня 2017 р. URL:

- <https://mariupolrada.gov.ua/uploads/0/1856-7.18-1462.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
17. Кодекс законів про працю України : станом на 25 жовтня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n817> (дата звернення: 26.11.2020).
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення : станом на 21 листопада 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1813> (дата звернення: 26.11.2020).
19. Конституція України : Основний Закон України від 28 червня 1996 р. : станом на 1 січня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4250> (дата звернення: 26.11.2020).
20. Костюк В. Л. Інституційні новації державної служби через призму новітнього законодавства: науково-теоретичний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 26–32.
21. Костюк В. Л. Тенденції розвитку публічної служби крізь призму прав осіб з інвалідністю. *Формування публічної служби, чутливої до людей з особливими потребами: цифрові технології* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 10 листоп. 2017 р.) / за заг. ред. : В. С. Куйбіди, М. М. Білінської, В. М. Сороко, Л. А. Гаєвської. Київ : НАДУ, 2017. С. 17–22.
22. Кримінальний кодекс України : станом на 14 листопада 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
23. Крисенко О. Зарубіжний досвід забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу. URL:

- <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/14.htm> (дата звернення: 26.11.2020).
- 24.Куліш В. С., Бондаренко А. Кореляція лінгвальних та екстралінгвальних чинників у створенні образу британського політика. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 6. С. 123-127.
- 25.Куліш В. С., Кобзева Т. А. Теоретико-правовий аспект понять: «образу», «наклеп», та «дифамація» в українському законодавстві. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21–22 травня 2020 року) : у 2 ч. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 1. С. 55–59.
- 26.Лаврінчук І. П. Правовий статус державного службовця як учасника трудових правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Київ. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 1999. 20 с.
- 27.Мацюк В. Я. Державна служба у системі трудових відносин: теорія та практика : монографія. Харків : Константа, 2017. 448 с.
- 28.Орзих М. Ф. Правовой статус должности руководителя в аппарате управления. *Руководитель в аппарате государственного управления*. К. : Наук. думка, 1989. 240 с.
- 29.Павленко І. Проблема забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняна та зарубіжна практика. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/16.htm> (дата звернення: 26.11.2020).
- 30.Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика : пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
31. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 224 с.

32. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2008. 663 с.
33. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII : станом на 24 жовтня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
34. Про добросовісну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування : проект закону України від 10 квітня 2008 р. № 2362. *ЛІГА:ЗАКОН*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1TM00A.html (дата звернення: 26.11.2020).
35. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII : станом на 27 жовтня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n701> (дата звернення: 26.11.2020).
36. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 5 серпня 2016 р. № 158. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#n13> (дата звернення: 26.11.2020).
37. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. №2657-XII : станом на 16 липня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 26.11.2020).
38. Про правила етичної поведінки : Закон України від 17 травня 2012 р. № 4722-VI. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада

- України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4722-17#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
39. Про регламент Верховної Ради України : Закон України від 9 березня 2010 р. № 1952-VI. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 26.11.2020)
40. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV : станом на 11 вересня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
41. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII : станом на 24 жовтня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
42. Проект постанови про Кодекс доброчесної поведінки народних депутатів України від 15 липня 2009 р. № 4827. *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35847 (дата звернення: 26.11.2020).
43. Профессиональные и этические стандарты для парламентариев: Анализ существующей ситуации / ОБСЕ. Бюро по демократическим институтам и правам человека. БДИПЧ ОБСЕ, 2013. 97 с.
44. Романенко О. К. Юридическая этика : учеб.-метод. комплекс. Минск : Изд-во МИУ, 2004. С. 28–29.
45. Сергиенко Л. А. О правовом статусе служащих органов государственного управления. *Проблемы управления и гражданского права*. 1970. № 7. С. 33–37.

- 46.Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 26.11.2020).
- 47.Суслова І., Флурі Ф., Бадрак В. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи : за матеріалами дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій «Соціополіс». Женева ; Київ, 2017. 56 с.
- 48.Тагиров Э. Р., Тронова Л. С. Парламентская практика. Казань : Татар. кн. изд-во, 1993. С. 127–133.
- 49.Цивільний кодекс України : станом на 16 жовтня 2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
- 50.Этика делового общения : учеб. пос. / сост. М. С. Узерица. Ульяновск : УЛГТУ, 2004. 72 с.
- 51.Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : "Укр. енцикл.", 1998. *Лексика – українські енциклопедії та словники* : веб-сайт. URL: <https://leksika.com.ua/legal/> (дата звернення: 26.11.2020).
- 52.Ющук І. Мова як засіб спілкування. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 30–36.
- 53.Яремчук Н. С. Говоріння як наукове поняття. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 1. С. 10–15.
- 54.Bennett W. L., Entman R. Mediated Politics: An Introduction. *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* / eds. : W. L. Bennett, R. Entman. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. P. 23–34.
- 55.Blumler J., Gurevitch M. "Americanization" Reconsidered: U.K.–U.S. Campaign Communication Comparisons Across Time. *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* / eds. : W. L. Bennett, R. Entman. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. P. 380–404.

56. Blumler J., Kavanagh D. The Third Age of Political Communication: Influences and Features. *Political Communication*. 1999. Vol. 16, Issue 3. P. 209–230.
57. Cairney P., Kwiatkowski R. How to communicate effectively with policymakers: combine insights from psychology and policy studies. *Palgrave Communications*. 2017. № 3. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-017-0046-8.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
58. Chairetakis M. Political advertising: The case from the 2000 parliamentary elections. *Political Communication in Greece* / ed. N. Demertzis. Athens : Papazisi Editions, 2002 P. 256–278.
59. Code of Conduct for House of Lords Members' Staff. *UK Parliament* : website. URL: <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/code-of-conduct-for-house-of-lords-members-staff/> (дата звернення: 26.11.2020).
60. Code of conduct for members of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. *Parliamentary Assembly*. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=19161&lang=en> (дата звернення: 26.11.2020).
61. Code of Ethics for Politicians / A. Argandoña, N. Bilbeny, V. Camps et al. *Ramon Llull Journal of Applied ethics*. 2012, Issue 3. P. 9–16.
62. Codes of conduct for parliamentary staff : Report, adopted at the Cairo Session (September 1997) / prepared by M. Zampini. URL: <http://archive.ipu.org/ASGP-e/Zampini.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
63. Defamation Act 2013 : An Act to amend the law of defamation of 25th April 2013. The National Archives : website. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26> (дата звернення: 26.11.2020).

64. Eleni Kioumi. Political Communication, the Media & the “Creation” of a Leader. *4th International Political Marketing Conference*, Sinaia, Romania, 19 April – 21 April 2007. P. 35.
65. Farrell D. M., Kolodny R., Medvic S. Parties and Campaign Professionals in a Digital Age: Political Consultants in the United States and Their Counterparts Overseas. *Harvard International Journal of Press/Politics*. 2001. Vol. 6, Issue 4, P. 11–30.
66. Girardin B. Ethics in Politics. Geneva : Globethics.net, 2012. 174 p.
67. Gay Oonah, Leopold Patricia. Conduct Unbecoming. The Regulation of Parliamentary Behaviour. L, 2004. P. 48.
68. Human Rights : Handbook for Parliamentarians № 26. Inter-Parliamentary Union, 2016. 237 p. URL: <http://archive.ipu.org/PDF/publications/hrights-en.pdf> (дата звернення: 26.11.2020).
69. Johnson-Cartee K., Copeland G. Negative Political Advertising : Coming of Age. New York : Lawrence Erlbaum Associates, 1991. P. 56–89.
70. Kotler P., Kotler N. Political Marketing: Generating Effective Candidates, Campaigns, and Causes. *Handbook of Political Marketing* / ed. B. I. Newman. London: Sage Publications, 1999. P. 45–67.
71. Legislative Ethics: A Comparative Analysis : Legislative research series / The National Democratic Institute for International Affairs. 1999. 50 p. URL: https://www.ndi.org/sites/default/files/026_ww_legethics_0.pdf (дата звернення: 26.11.2020).
72. Mancini P. New Frontiers in Political Professionalism. *Political Communication*. 1999. Vol. 16, Issue 3. P. 231–245.
73. Negrine R. M., Lilleker D. G. The Professionalization of Political Communication: Continuities and Change in Media Practices. *European Journal of Communication*. 2002. Vol. 17, Issue 3. P. 305–323.
74. The European Code of Police Ethics. Council of Europe Publishing, 2002. 76 p.